

1979

Číslo 202

zprávy

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO
MUZEA
V OLOMOUCI

Pavel Marek

OLOMOUCKÝ PODÍL NA ZALOŽENÍ WOLKROVA PROSTĚJOVA

Cílem tohoto příspěvku je pokusit se o vysledování počátků Wolkrova Prostějova, dnešní národní soutěžní přehlídky v uměleckém přednesu amatérů, jedné z hlavních součástí festivalu zájmové umělecké činnosti. Jde o první práci v této oblasti,[1] založenou na zpracování dostupného archívního materiálu a doplněnou o údaje ze soudobého tisku. Soupis článků v českých a slovenských novinách a časopisech o Wolkrově Prostějovu za léta 1957—1973,[2] obsahující přes 1000 titulů excerpovaných ze 106 periodicky vycházejících tiskovin, totiž potvrzuje, že tisk byl tribunou, která výrazně — alespoň v počátcích Wolkrova Prostějova (dále WP) — pomáhala formovat jeho koncepci.

Spojení Prostějova s celostátní soutěží v recitaci nebylo náhodné: akce vyrostla z pevných živých tradic města. Jejich zdrojem byla vedle osobnosti básníka Jiřího Wolkra[3] především aktivita místních spolků, jejich soupeření a úsilí o vytváření kultury z místních zdrojů.[4] Vedle wolkrovské tradice tu působily i recitátorské zkušenosti z množství kulturních večerů a setkání. Již na sklonku 90. let 19. stol. vznikl v Prostějově dámský recitační kroužek, jehož přední členkou byla např. i Zdenka Skládalová, později matka básníka Jiřího Wolkra. Ve 20. a 30. letech 20. stol. byly často recitovány verše a próza z jeviště Spolkového domu na kulturních večerech Proletkultu, nesly se i z pódia Dělnické scény, „která našla prostor pro kulturně propagační práci".[5] Okupace a válka tuto slibně se rozvíjející činnost přerušila — teprve poválečné období — konec 40. a 50. léta — se stalo obdobím renesance recitátorského umění. Když byl z iniciativy stranických a státních orgánů položen na přelomu 40. a 50. let důraz na rozvoj estetické výchovy a vznikly rozsáhlé a velkorysé soutěže Lidové umělecké tvořivosti, zvláště v bývalém Olomouckém kraji se dostal umělecký přednes na vysokou úroveň díky výborné práci metodiků osvětových domů i podpoře krajských státních orgánů; byla navázána spolupráce s propagátorkou uměleckého přednesu Ludmilou Pelikánovou, která často zajížděla do okresů Olomouckého kraje, radila, pomáhala, sama byla vzorem. V Olomouci byli nejlepší recitátoři tehdy sdruženi ve ŠTAFETĚ, v Prostějově aktivně pracoval recitační kroužek založený PhDr. Cyrilem Zbořilem a později vedený Jarmilou Liebscherovou.

V roce 1956 bylo Ústřední kolo LUT v uměleckém přednesu organizováno v rámci XXVI. Jiráskova Hronova. Hronov však „přijal recitátory s velkými rozpaky"[6] — recitátoři zůstali na okraji tradiční divadelní přehlídky. Tato skutečnost společně s úsilím metodických pracovníků pro umělecký přednes a účastníků soutěží přiměla zainteresované složky k oddělení Ústředního kola LUT v uměleckém přednesu od jiných oborů a k určení stálého a tradičního místa, na němž by probíhala ústřední přehlídka.

Průběh ústředního kola v r. 1956 však byl pouze posledním impulsem k řešení situace. Již v polovině března 1956 na Městské konferenci ČSM tehdejší předseda MNV v Prostějově Josef Šišma ve svém vystoupení navrhl svazákům organizovat ústřední přehlídku recitátorů v rodném městě básníka Jiřího Wolkra. Myšlenka

byla příznivě přijata počátkem dubna 1956 i na celokrajské konferenci spisovatelů a knihovníků v Prostějově, organizované v rámci zájezdů spisovatelů do jednotlivých krajů před II. sjezdem Svazu československých spisovatelů.[7] Konkrétní záměry byly diskutovány na jednom z internátních školení Krajského domu osvěty v Olomouci na Kopečku za účasti Ludmily Pelikánové: byl přijat závěr organizovat WP podle vzoru Hviezdoslavova Kubína.[8]

První ročník WP byl zkouškou nosnosti záměru — teprve úspěšný průběh a dobré výsledky rozhodly o tom, že byl spojen a stal se místem konání soutěže Ústředního kola Soutěže tvořivosti mládeže.

Organizátorem I. ročníku WP v r. 1957 se staly odbory školství a kultury KNV v Olomouci, ONV a MNV v Prostějově se svými kulturně osvětovými zařízeními. Proběhl ve dnech 30. a 31. března na závěr Měsíce knihy jako soutěž nejlepších recitátorů Olomouckého kraje za účasti 71 soutěžících.[9] Součástí programu byly besedy a semináře: dr. Adolf Scherl hovořil o historii československého uměleckého přednesu a společně s Ludmilou Pelikánovou přednášel na Konferenci o uměleckém přednesu uspořádané pro pracovníky školství, knihoven a různých kulturních zařízení.[10]

Průběh I. ročníku WP a zvláště závěry a diskuse na Konferenci o uměleckém přednesu potvrdily, že by bylo škoda nevyužít příležitosti a ponechat WP pouze jako soutěž pro Olomoucký kraj.[11] Proto se odbor školství a kultury KNV v Olomouci obrátil na ústřední orgány a KNV moravských krajů dopisem s žádostí o vyjádření k záměru organizovat WP jako soutěž v uměleckém přednesu pro české země.[12] Na základě souhlasných stanovisek ministerstva školství a kultury,[13] ÚV Svazu československých spisovatelů a Ústředního domu lidové umělecké tvořivosti v Praze koncem září 1957 tento orgán opětně napsal na KNV všech českých krajů žádost o potvrzení účasti soutěžících na WP. Současně byly zahájeny přípravy k II. ročníku WP — národní soutěžní přehlídce uměleckého přednesu.[14] Po zásadní dohodě s Krajským osvětovým střediskem armády v Olomouci a ministerstvem národní obrany byla zajištěna na WP účast vojáků, po konzultaci s KV ČSM v Olomouci se soutěž v uměleckém přednesu na II. ročníku WP stala v Olomouckém kraji součástí STM 1957—1958 pro IV. a V. kategorii.[15] V průběhu října se uskutečnilo několik porad,[16] jejichž úspěšný výsledek vytvořil předpoklady pro další podstatný krok vpřed při organizaci soutěže; ten byl učiněn 22. října 1957 při zájezdu Ludmily Pelikánové do Olomouckého kraje. Pelikánová byla postavena do čela Přípravného výboru WP a jednala s čelnými funkcionáři KNV v Olomouci, předsedy ONV a MNV v Prostějově.

Vyhlašovatelem II. ročníku WP (28.—30. března 1958) se stala rada KNV a KV ČSM v Olomouci[17] a byl organizován jako česká národní přehlídka v uměleckém přednesu,[18] které se v Prostějově zúčastnilo 146 recitátorů. Průběh soutěže byl dalším potvrzením životnosti záměru i schopností organizátorů.[19] Proto III. ročník WP v r. 1959 se stal na návrh ÚV ČSM v Praze Ústředním kolem STM v uměleckém přednesu na léta 1958—1959 — tím bylo dosaženo cíle, o nějž usilovali organizátoři předchozích ročníků — WP se stal vyvrcholením celostátní akce a vyrostl ze soutěže krajského rázu v akci celostátní. Tato skutečnost přirozeně ovlivnila celý charakter a průběh WP (20.—24. května 1959). V Prostějově se sešlo třikrát více soutěžících než v předchozím roce,[20] došlo k prvnímu posunu termínu konání ke konci školního roku,[21] rozšíření počtu soutěžních dní i kategorií. Celostátní charakter soutěže však současně měl vliv i na organizační zabezpečení akce, kdy vyhlašovatel ÚV ČSM v Praze prohloubil přímou spolupráci s prostějovskými organizátory pod záštitou kraje. Územní reorganizace v roce 1960 tento vývoj dovršila.[22]

Poznámky:

[1] Pomineme-li útržkovité informace při „kulatých" výročích WP obsažené v novinných článcích a vzpomínkově laděná pojednání Jarmily Liebscherové Jak byl založen Wolkrův Prostějov (in: Zpravodaj WP 1973, č. 3. Vydala propagační komise WP, cyklostyl, nestr.) a Wolkrův Prostějov a jeho založení (in: Jubilejní XX. Wolkrův Prostějov 1977, Prostějov 1977, s. 5—8).

[2] Pavel Marek, Soupis článků v českých a slovenských novinách a časopisech o Wolkrově Prostějově za léta 1957—1973, rukopis, 59 s.

[3] O prostějovské wolkrovské tradici srov. mé články Básník a jeho město (in: Stráž lidu, Prostějov, 5. 6. 1977), Zrození tradice (in: Štafeta IX, 1977, č. 2, s. 1—4) a Pětadvacet let Wolkrova pomníku (in: Štafeta IX, 1977, č. 4, s. 29—30). Pavel Marek, Jiří Wolker a Prostějov. Příspěvek k prostějovské wolkrovské tradici. Prostějov 1979, 36 str.

[4] Připomeňme jen, že tu byly vynikající tradice prostějovských pěveckých spolků Orlice a Vlastimily, Orchestrálního sdružení, Klubu přátel umění, Besedy, Družstevní práce atd.

[5] Jaroslav Haitmar, Patnáct ročníků Wolkrova Prostějova. In: Wolkrův Prostějov, Prostějov 1972, nestr.

[6] Srov. pozn. [1].

[7] Státní oblastní archiv Opava, pobočka Janovice, sig. 456,6, kartony 398 a 428, sig. 456.8, kartony 43 a 454.

[8] J. Š., Jak to začalo. In: Wolkrův Prostějov 1967, Prostějov 1967, s. 5.

[9] Archivní materiál je uložen v literárním archivu Muzea Prostějovska v Prostějově v kartonu Wolkrův Prostějov.

[10] Stráž lidu, Olomouc 12. 4. 1957.

[11] Kultura č. 14, 1957.

[12] Zpravodaj WP 1958, č. 1. Vydal KDO Olomouc, cyklostyl. Uloženo v Okresním archivu v Prostějově, karton WP (OAP — WP).

[13] OAP — WP.

[14] Pavel Marek, Z počátků Wolkrova Prostějova. Příspěvek k historii 2. a 3. ročníku WP. In: Wolkrův Prostějov 1978, Prostějov 1978, s. 5—12.

[15] Závěrečná zpráva k „Wolkrovu Prostějovu 1958" z 20. 5. 1958. Uloženo v Muzeu Prostějovska — karton WP.

[16] 15. 10. 1957 v Prostějově schůzka zástupců krajů, některých ústředních orgánů a přípravného výboru.
20. 10. 1957 v Brně — celostátní aktiv metodických pracovníků LUT.
24. 10. 1957 v Olomouci — IV. krajský seminář knihovníků.

[17] SOA Janovice, sig. 456.8, karton č. 454.

[18] Tamtéž.

[19] Referáty o WP 1958 jsem našel v Kultuře č. 14, 3. 4. 1958; Literárních novinách č. 7, 15. 2. 1958 a č. 14, 5. 4. 1958; Mladé frontě 28. 3. a 1. 4. 1958; Obraně lidu č. 83, 6. 4.; Práci 1. 4.1958; Rudém právu 9. 2. 1958; Stráži lidu, Olomouc 22. 2. a 1. 4. 1958; Zemědělských novinách 5. 4. 1958; Hostu do domu 1958, č. 5; Květnu 1958, č. 10; Ochotnickém divadle 1958, č. 5—7.

[20] 253 jednotlivců, 573 soutěžících v 27 souborech, celkem asi 1200 účastníků a hostů.

[21] WP přestává být spojován s Měsícem knihy.

[22] Nedílnou součástí WP se stal i umělecký výtvarný projev, na němž mají dodnes svůj podíl olomoučtí umělci. K I. roč. WP byla pro účastníky vydána Wolkrova báseň Štafeta s dřevoryty Františka Bělohlávka (Krajské nakladatelství Olomouc, 1957, 500 výt.), v r. 1958 Svatý Kopeček se dvěma barevnými ilustracemi Bohumíra Dvorského (KNO 1958, 3000 výt.), k WP 1959 vydána mj. Nezvalova báseň Jiřímu Wolkrovi s dřevoryty Františka Bělohlávka (KNO 1959).
Samostatného zpracování by si zasloužila účast olomouckých soutěžících na WP — jednotlivců i kolektivů.

Pavel Pospěch

KULTURNÍ TRADICE HNOJIC

Z hlediska hospodářského i národnostního patřily Hnojice v polovině 19. století k okrajovým oblastem Hané.[1] Hospodářská konjunktura hanáckého zemědělství, která vytvořila z Hané zemědělsky nejproduktivnější oblast Moravy,[2] zasáhla i Hnojice. Dílčí úloha rozvoje národních snah jako specifického prostředku hospodářské emancipace drobné české buržoazie nabývá na Hnojicku výraznější formu vzhledem k blízkosti národnostní hranice a dvou ryze německých měst, Uničova a Šternberka.[3]

Důsledkem proměn ve výrobní sféře byl i stále aktivnější společenský a kulturní život na hanácké vesnici. První novodobou zmínkou o kulturní úrovni a vzdělanosti v Hnojicích je často citovaný výrok z dopisu J. Dobrovskému, jehož autorem je J. Monse, který se zmiňuje o své návštěvě v Hnojicích, o učených sedlácích a o zájmu, se kterým je zde očekáváno vydání Pelclovy České kroniky.[4] V polovině 19. století byl na Hnojicku známou postavou rolník a písmák z Hnojic František Škoda, který odebíral a dále rozšiřoval české knihy a noviny.[5] Kulturní zázemí a čilý společenský život se projevily roku 1863, kdy byla v Hnojicích za účasti olomouckých studentů a v Olomouci internovaných polských emigrantů pořádána beseda, jejíž zdařilý průběh byl impulsem k založení pěveckého spolku Hanák. Jeho jediného veřejného vystoupení — výletu do lesů v okolí Střeně — se účastnila i „Občanská beseda nákelská a štěpánovská".[6] Zakladatelem byl řídící učitel v Hnojicích Josef Serda, jehož odchodem spolek zanikl.[7]

Byl jednou z předzvěstí nové etapy společenského a kulturního života hanáckých vesnic, která začíná v šedesátých letech 19. století. Jejich sílící hospodářský potenciál se projevoval i investicemi do nezemědělské sféry, především do potravinářského průmyslu, kterými se aktivizoval kapitál venkovských záložen a velkých sedláků a jeho prostřednictvím pronikal do poněmčelých hanáckých měst český vliv. Vedle záložen a hospodářských korporací byly spolky kulturního zaměření místem, kde se mohl (po útlumu z padesátých let) realizovat politický a národní program.[8] V oblasti, ohraničené Olomoucí, Litovlí, Uničovem a Šternberkem bylo v první polovině šedesátých let 14 čtenářských spolků, z toho 10 českých. Kromě olomoucké Besedy a litovelského Pokroku, které ale měly menší členskou základnu než ve stejných místech působící spolky německé, se jednalo o spolky v bohatých hanáckých vesnicích. Další vývoj ukázal, že jejich společenský význam již v počátcích přesahoval kulturní činnost, která byla dána stanovami.[9]

Na činnost Hanáka navazovalo působení Pěvecko-čtenářského spolku Vlastimil se sídlem v Hnojicích (ustavující valná hromada roku 1864, stanovy schváleny 1865[10]). Lokálně nebyl prostor pro činnost spolku omezen a trojí pojetí členství („výkonní" členové — rozhodoval zájem a dispozice pro činnost v pěveckém sboru, „přispívající" — s min. ročním příspěvkem 1 zl, „čestní" — jmenovala valná hromada na návrh výboru) poskytovalo možnost zapojení se do činnosti Vlastimila pro všechny sociální vrstvy. To ostatně podporovala i klauzule, podle

které žadatel o členství mohl být, na základě rozhodnutí výboru, osvobozen i od zápisného, které bylo 50 krejcarů.

V čele spolku stál výbor složený z předsedy, jeho zástupce, sbormistra (odpovídal za činnost sboru a předkládal ke schválení program jeho činnosti), knihovníka (odpovídal za vedení knihovny; o nákupech nových titulů rozhodoval pak výbor), jednatele, pokladníka a pořadatele, který zajišťoval veřejná vystoupení spolku. Nový výbor byl volen na každoroční valné hromadě.[11]

V sociální struktuře všech členů Vlastimila do roku 1894 měli převahu rolníci (61 %), inteligence byla zastoupena 17, živnostníci 10 a domkáři 8 %. Mezi 229 členy, kteří ve sledovaném období pracovali ve Vlastimilu, bylo i 16 svobodných žen, členek sboru. Lokálně pak mezi členy převažovali občané Hnojic (75 % — tedy každý pátý občan byl alespoň krátkou dobu členem Vlastimila), 7 % bylo z Pňovic, 5 ze Žerotína. Mezi českou inteligencí ve Šternberku měl spolek 8 členů. O vnitřní stabilizaci svědčí vedle poměrně pravidelně odváděných příspěvků, které vykazují výkyv jen v době vnitřních neshod koncem šedesátých let, rovnoměrný příliv členstva a pravidelná každoroční činnost spolku.[12]

Do roku 1914 pořádal spolek 157 divadelních her, 60 besídek, večírků a hudebních zábav, 47 výletů, podílel se na 4 táborech v šedesátých letech a na 16 výletech jiných spolků (především Olomouc, Litovel a Příkazy). Sbor cvičíval až 50× ročně a bohatá byla i vnitřní aktivita.[13] Spolkové divadlo sehrálo ročně nejméně 2 představení. Vedle oblíbených dobových autorů byl dáván velmi často Tyl, Klicpera a Neruda.[14] Pěvecký sbor měl průměrně 25—35 členů a nejčastěji studovanými autory byli Křižkovský, Bendl, Paukner, Smetana a Dvořák.

Významnou kapitolou v historii Vlastimila byla spolková knihovna. Vznikla z první sbírky a darů v roce 1864,[15] byla umístěna ve škole a po zbudování Obecního domu v Hnojicích (1878) se přestěhovala do nových místností.[16] K roku 1900 obsahovala 1803 svazků. Z dobových edic odebírala Ottův slovník naučný, Vlastivědu moravskou, Ruskou knihovnu a měla úplné ročníky Osvěty, Květů, Světozora, Zlaté Prahy a Naší Doby. Na konci století bylo na nákup nových knih věnováno až 200 zlatých ročně. Tomu odpovídala i čtenářská aktivita: roku 1899 si 62 čtenářů půjčilo 1267 svazků (půjčovní doba byla vždy v neděli a zajišťovali ji 3 knihovníci).[17] Odběr denního tisku převzala postupně Občanská záložna v Hnojicích, která noviny dodávala do spolkové místnosti a výbor Vlastimila předplácel jen zábavné časopisy.[18]

Knihovna Vlastimila nebyla jedinou v obci. Vedle ní existovala k roku 1900 školní knihovna (700 svazků), učitelská (508 svazků); početné byly i soukromé knihovny (v 11 rodinách bylo přes 80 svazků, ve dvou přes 300 svazků). Ke stejnému datu se v Hnojicích odebíralo 23 časopisů v 89 výtiscích, z toho 10 politických a zájmových v 33 výtiscích. Pro dobové živé styky mezi českými a moravskými rolníky je příznačné, že spolek odebíral i Chrudimské hospodářské listy.[19]

Seznam knih spolkové knihovny[20] z roku 1894 charakterizuje její strukturu. Z 1100 svazků tvoří největší skupinu beletrie (382), divadelní hry (223), časopisy (132) a knihy zeměpisné a dějepisné (87). Poměrně nízký počet knih zaměřených na hospodářskou praxi (24) lze vysvětlit existencí soukromých knihoven, knihovny Hospodářského spolku a tím, že významnou úlohu při šíření nových poznatků měly různé přednášky, monotematické kursy a také hospodářské školy (roku 1900 studovalo 9 mladých rolníků na Hospodářské škole na Hradisku, 2 na Zimní hospodářské škole v Litovli a 10 děvčat na Hospodyňské škole v Kroměříži).[21]

Úzká návaznost Vlastimila na hospodářský život v Hnojicích[22] se projevila při založení Hospodářského spolku pro okres Šternberk se sídlem v Hnojicích (1897).[23] Původně náležely Hnojice k Hospodářské jednotě v Olomouci, která, zejména za Demlova působení, přesahovala hranice politického okresu.[24] Svolavatelé a první vedení Hospodářského spolku byli aktivní členové vedení Vlastimila (M. Hándl, Jak. Krček, V. Bartůněk). Spolek měl již koncem roku 1899

342 členů v 13 obcích, uspořádal 2 úspěšné „zimní hospodářské běhy" a řadu přednášek, na kterých se podíleli především učitelé z Hospodářské školy na Hradisku. Dalším dokladem o prolínání hospodářského a kulturního života v Hnojicích je úloha Občanské záložny, která do konce roku 1900 věnovala „na účely národní" 10 000 zlatých, podporovala stavbu Národního domu ve Šternberku (31 podílů) a v Olomouci (10 podílů).[25] Podporovala i činnost Vlastimila.[26]. Významná byla i činnost odboru Ústřední matice školské, pro kterou odvedli občané Hnojic do roku 1913 21 703 K.[27]

Společenská aktivita Vlastimila se projevila i účastí na řadě významných dobových událostí. 1865 se podílí na oslavách výročí vydání Říjnového diplomu (v Litovli), 1867 na oslavě převezení korunovačních klenotů z Vídně do Prahy (slavnostní osvětlení, hudba a ohňostroj v Hnojicích) a korporativně se účastnil i čtyř táborů na přelomu šedesátých a sedmdesátých let (doloženy Holice, Kopeček a Křelov).[28] Od roku 1882 začínají čilé styky se Slovanským dělnickým spolkem v Olomouci a s podobně jako Vlastimil zaměřenými korporacemi z okolí Hnojic, Litovle, Olomouce a Přerova.[29]

Růst národopisné činnosti, která vyvrcholila pražskou výstavou, se projevil i v Hnojicích. 9. 4. 1893 byla pořádána přednáška za účasti vedení Vlasteneckého spolku muzejního z Olomouce a byl ustaven výbor pro pořádání národopisné výstavy v Hnojicích,[30] která se uskutečnila 21. a 22. 5. 1893 a byla doplněna vystoupením Rolnické čtenářské besedy ze Žerotína. Z vystavených exponátů bylo 106 zapůjčeno pro národopisnou výstavu v Litovli.[31]

Po roce 1918 poklesla aktivita spolku a její nový rozmach v třicátých letech byl spojen především s divadlem. V roce 1951 se spolek rozešel. Knihovna se stala základem místní knihovny a ochotníci pracovali v Ůjezdní osvětové besedě. Zde také v roce 1954 vzpomenuli 90. výročí založení Vlastimila nastudováním Mrštíkovy hry Maryša. Bylo to 250. divadelní představení, které Vlastimil a jeho pokračovatelé připravili.[32]

Poznámky:

[1] Například rozbor osevní plochy v Hnojicích a na Hané ukazuje shodné zaměření zem. výroby; jen vyšší poloha Hnojic se projevila větším důrazem na pěstování obilnin (především ječmene) a menší osevní plochou cukrovky. Obdobná je i struktura držby půdy a její bonita. Srovnej: J. Bayer: Naše hospodářské poměry (in Pamětní spis, OA Olomouc, pracoviště Šternberk, fond Čtenářský spolek Vlastimil, sig. Š 6—10) a E. Albert: Ekonomika moravského zemědělství, Praha 1979, s. 305.

[2] Cit. Albert, s. 401.

[3] Srovnej: Historický místopis Moravy a Slezska 1848—1960, Ostrava 1972, sv. III.

[4] Vincenc Brandl: Život J. Dobrovského, str. 59.

[5] V. Bartůněk: Hnojice v letech šedesátých (in OA Olomouc, pracoviště Šternberk, fond Čtenářský spolek Vlastimil, sig. Š 6—10); Autor zde uvádí, že F. Škoda odebíral Olomoucké noviny, Hvězdu, Koleda „... ano, i jeden list pražský ..."

[6] Zpráva o činnosti pěvecko-čtenářského spolku Vlastimil v Hnojicích (1864—1894). Olomouc 1895, s. 4. J. Radimský sice Hanáka ve svém článku (Nejstarší spolkový katastr na Moravě z r. 1869, Brněnský archivní věstník 1/1959) neuvádí, což jen dotvrzuje potřebu doplnit tento přehled na základě zpracování dobového odborného tisku, jak to již formuloval J. Janák České kulturní spolky na Moravě v prvním tříletí po vydání Říjnového diplomu, VVM, XVIII/1966, s. 72).

[7] Zpráva ... s. 4.

[8] Srovnej J. Janák: s. d. s. 71.

[9] Srovnej J. Radimský: c. d.

[10] Zpráva ... s. 45 a OA Olomouc, pracoviště Šternberk, fond Čtenářský spolek ...

[11] Zpráva . . . s. 29—40.

[12] Tamtéž, s. 21—25.

[13] J. Hudec: Vzpomínky na zpěvní zkoušky, in Pamětní spis . . .

[14] Zpráva . . . s. 19—21.

[15] J. Hudec: Činnost spolku (in Pamětní spis . . .) a vzpomínky K. Petra (nezpracované fondy KVM Olomouc).

[16] Š. Loutocký: Naše knihovna (in Pamětní spis . . .) s. 17.

[17] Selské Listy, 10. II. 1900; u jednotlivých pramenů jsou terminologické nejasnosti u pojmů svazek, titul, kniha. Jediným přesným pramenem jsou vzpomínky V. Krčka (Moje vzpomínky, in Pamětní spis . . .), kde uvádí, že při revizi r. 1894 bylo evidováno celkem 2018 svazků, z toho 900 knih.

[18] Zpráva . . ., s. 16.

[19] SL, 10. II. 1900.

[20] Zpráva . . ., s. 18.

[21] SL, 1. II. 1900.

[22] Založení hospodářského spolku mělo svoji předehru v pokusu založit Rolnickou besedu Hnojicko-Žerotínskou po roce 1870. Srovnej OA Olomouc, pracoviště Šternberk, fond Národopisný odbor Š 6—11, kde se zachovala nedatovaná zpráva.

[23] R. Nakládal: Spolky a jejich dějiny (in Pamětní spis . . .), s. 62. Autor uvádí, že spolek v roce svého vzniku měl 200 členů (zde sehrála svoji úlohu tradice Hospodářské jednoty Olomouc, kam Hnojice původně patřily), do roku 1914 vybudoval vlastní knihovnu o 120 svazcích. V letech 1899—1900 pak uspořádal v Hnojicích dva úspěšné „zimní hospodářské běhy" (srovnej SL, 1. II. 1900).

[24] J. R. Demel byl také hlavním iniciátorem při založení Občanské záložny v Hnojicích 1868.

[25] SL, 1. II. 1900. Obdobně R. Fischer: Národní dům v Olomouci, Olomouc 1933, s. 73 a dál a týž autor zdůrazňuje úlohu hnojických občanů na vzniku a činnosti Národní jednoty (in: Padesát let Národní jednoty, Olomouc 1935, díl I., s. 21 a dál).

[26] Zpráva, s. 17.

[27] SL, 10. II. 1890.

[28] Zpráva . . ., s. 15.

[29] Tamtéž.

[30] OA Olomouc, pracoviště Šternberk, fond Národopisný odbor Š 6—11.

[31] Tamtéž. Celkem bylo vystaveno přes 500 exponátů.

[32] Vzpomínky K. Petra.

Vladimír Gračka

BAREVNÉ VITRÁŽE V OLOMOUCKÝCH DOMECH

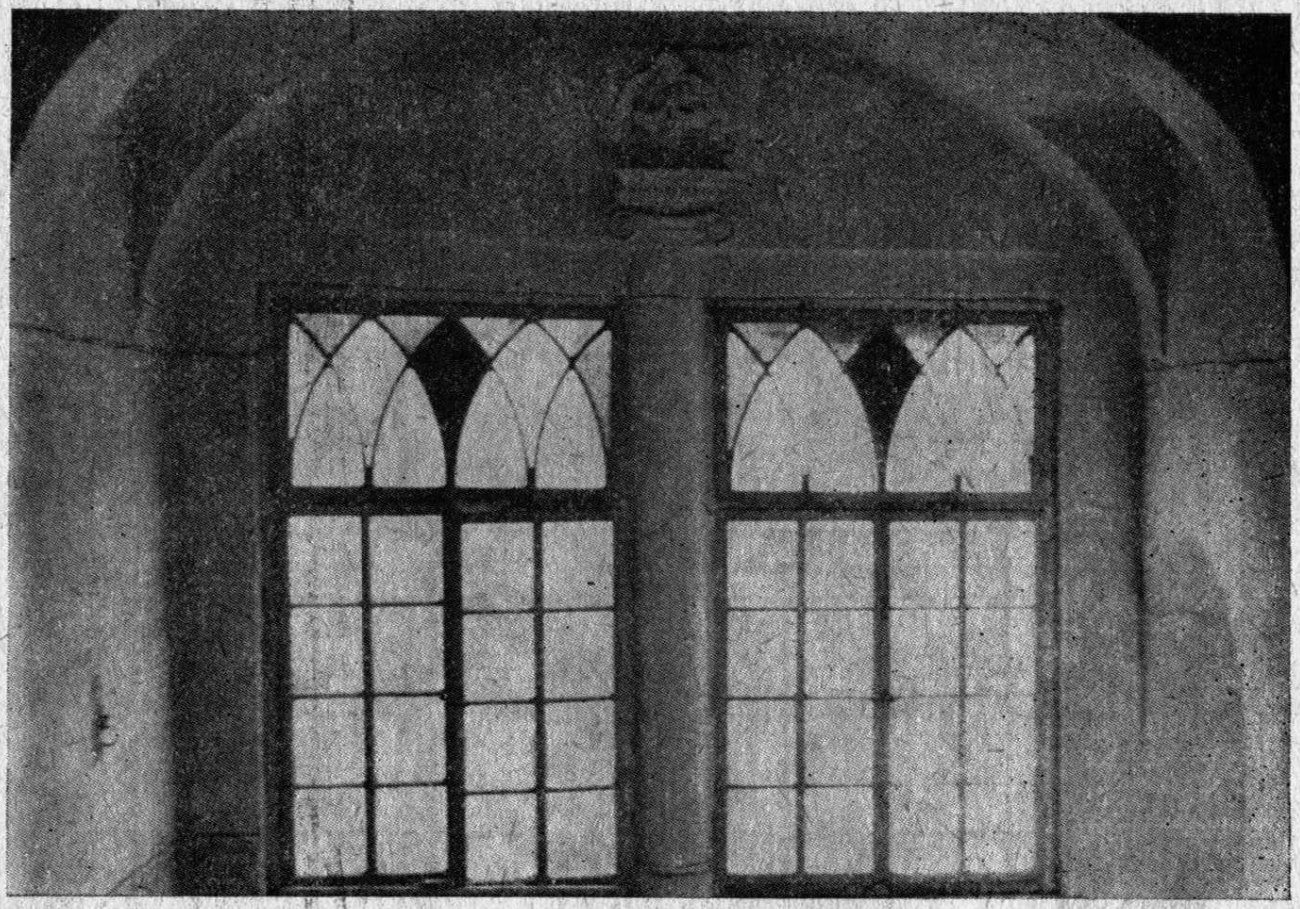
V monumentalitě stavebních památek olomouckého historického jádra zůstávají často zcela nepovšimnuta barevná zasklení nadpraží ve vstupních otvorech některých domů, jejichž barevnost se uplatňuje zejména v přítmí těchto prostor za dopadu paprsků denního světla. Dobu vzniku těchto tzv. vitráží můžeme klást na počátek 19. století, do období empíru, kdy si majitelé městských domů nechali zřizovat tato skleněná barevná nadpraží nad vchody v průjezdech a chodbách. Jen malý počet těchto barevných vitráží zůstal zcela neporušen.[1] Podle tvaru je lze rozdělit na obloukové (segment, stlačený oblouk) a obdélníkové (kvadratické). Užití barevných skel je až na několik výjimek obdobné — nejvíce je zastoupena barva žlutá, červená, modrá, zelená, další ze stupnice barev již nejsou tak časté. Převládající motiv na půlkruhových nadpražích je vějířovitý obraz zapadajícího slunce, dělený paprskovými příčkami, u obdélníkových je tento motiv doplněn různobarevnými květinovými či hvězdicovými útvary. Materiál použitý na zhotovení těchto vitráží je tenké bublinaté sklo, spojované olověnými proužky a sletované pájkovým cínem.

Nejprostší z řady obdélníkových nadpraží je nad kamenným ostěním vchodu v Mahlerově ulici č. 13 čp. 241, kde v rámu 127×35 cm je ve středu umístěna vlastní vitráž 40×35 cm. Čtyřlaločnatý květ, dva vyduté cípy jsou položeny svisle, další dva ostroúhlé jsou vodorovně. V průsečíku je kruh sytě žluté barvy, cípy jsou modré. Barvy jsou jen dvě, ale dobře sladěny a oživují prostý vchod i chodbu domu.

Nedaleko — také v ulici Gustava Mahlera č. 23 čp. 236, opět nad vchodem je prosklené nadpraží stejného tvaru rozměrů 110×43 cm, v jeho středu je bohatší motiv na ploše 32×35 cm: ze středu kruhového tvaru děleného na čtyři díly se rozbíhají ostroúhlé paprsky několika barev. Vertikální jsou fialové, horizontální modré. Čtveřice paprsků položená ve formě ondřejského kříže přes první křížový útvar je červené barvy. Obrazec je orámován silnější dřevěnou lištou. Zmíněný diskový střed je dělený na čtyři části, v nichž jsou střídavě uplatněny dva odstíny žluté barvy. Účinek slunečního svitu přes tuto drobnou vitráž je překvapivý a jakoby prosvěcoval úzkou a temnou chodbu.

Další z řady kvadratických vitráží se nalézá v průjezdě domu na Žerotínově náměstí č. 13 čp. 250. Ve dvoukřídlovém, na výšku postaveném okně, je uprostřed osazen tvarově i barevně bohatý obrazec slunce s paprsky, dělený rámem okna na dvě poloviny. Střed je kruhový, z něho vybíhají vždy tři ostroúhlé paprsky do žlutého pole. V jednotlivých výsečových polích tvořených cípy jsou na vnějším obvodu umístěny mírně zploštělé půlkruhy. Střed je červený, cípy modré, půlkruhy zelené. Obrazec má rozměry 62×65 cm. Sladění barev a jejich dojem je efektní. Tato vitráž je snad jedna z nejhezčích a také nejrozměrnější.

Z druhé skupiny půlkruhových — segmentových se v neporušeném stavu nedochovalo až na několik fragmentů skoro nic. Tak například z rozměrné a barevně bohaté vitráže, umístěné v průjezdu domu na náměstí Rudé armády č. 17 čp. 171,

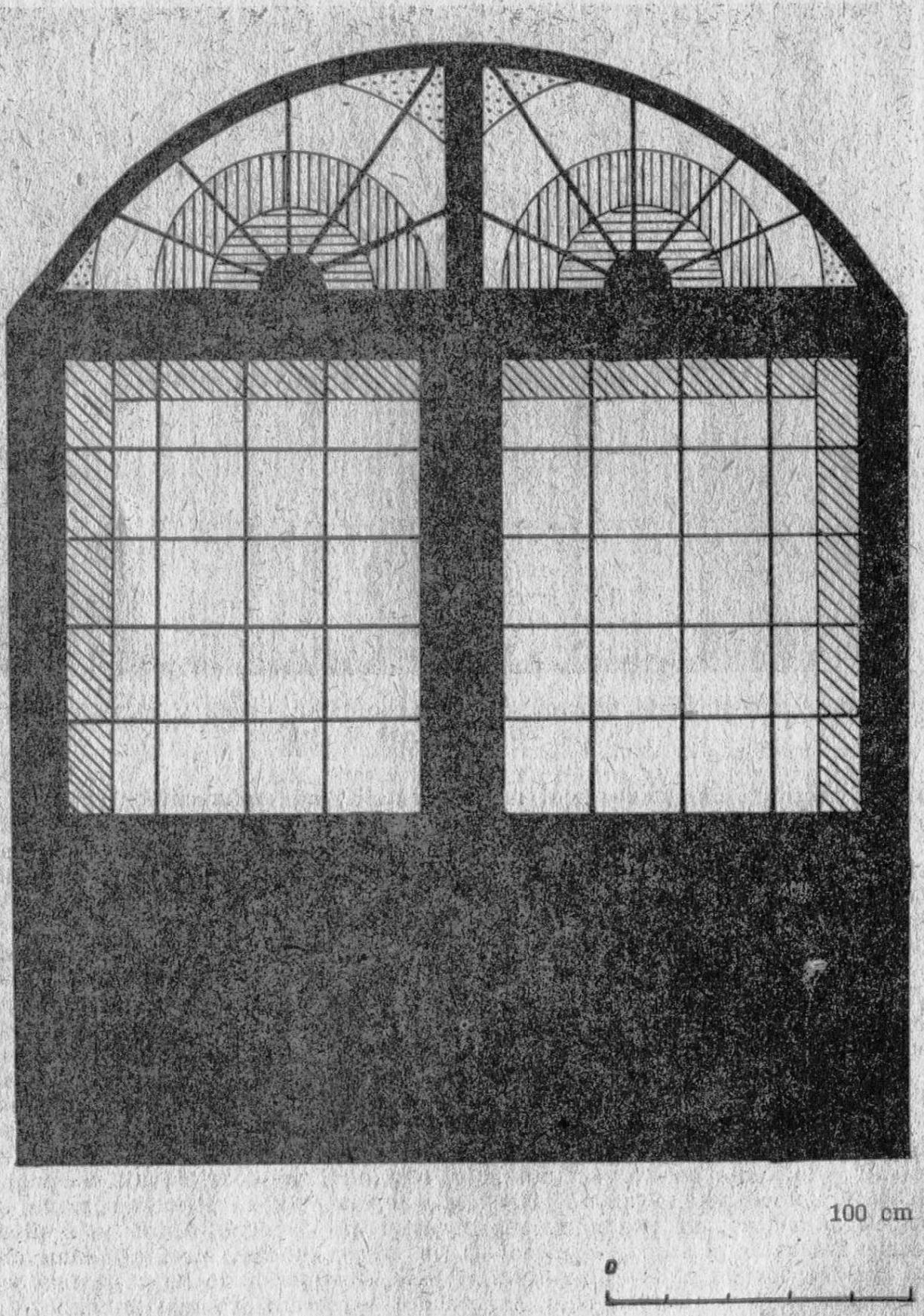

Olomouc, náměstí Rudé armády č. 20: romantická vitráž v oknech mezipatra (do r. 1975). Snímek V. Gračka.

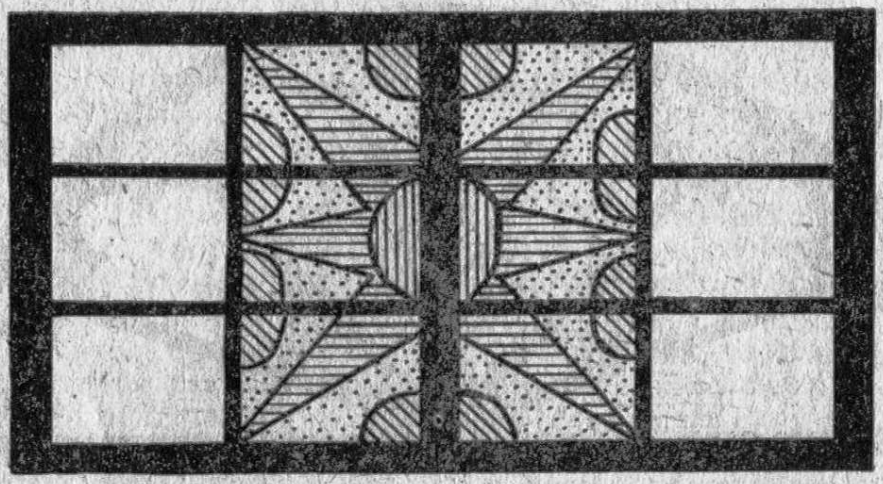
se do dnešních dnů zachovala[2] mizivá část. K její dokumentaci je však třeba uvést: segmentová vitráž dělená příčkami na sedm výsečí, které se rozbíhají z půlkruhového dřevěného středu do trojitých, středově převýšených laloků. Sled barev je následující — střední výseč začíná fialovou, zelenou, mléčnou. Trojitý lalok je modrý. Sousední dvě výseče mají první zelenou, nad nimi žlutou, mléčnou a zelenou. Další dvojice — první je modrá, fialová, opět mléčná, ukončení je žluté. Krajní dvojice výsečí začíná opět žlutou, nad ní modrá, mléčná a červená. Rozměry nadsvětlíku 170×62 cm. Po sestavení a doplnění barev celého obrazce, tvořící dojem rozevřeného vějíře, je zřejmé, že ve velkých a bohatých domech na náměstí si majitelé nechávali zřizovat tvarově i barevně pestré vitráže pro výzdobu rozlehlých průjezdů.

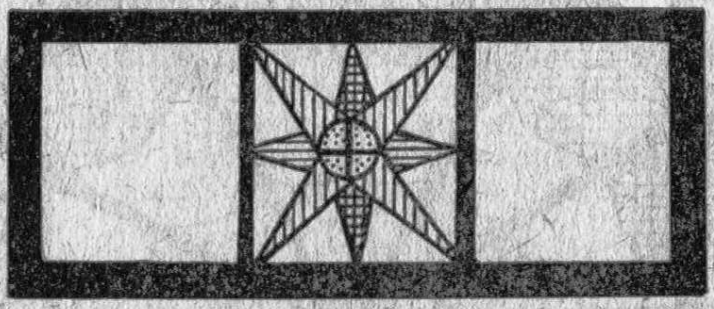
Skromnější v koloritu, ale pestřejší v řezbě příček, je další ve zlomku barevnosti zachovalé prosklené nadpraží ve Ztracené ulici č. 34 čp. 268. Z původního stavu zůstaly jen dvě středové výseče. Z půlkruhového dřevěného středu se radiálně rozbíhá pětice profilovaných příček. Výčet barev je jednoduchý — od středu jsou vedle sebe dvě žlutá pole, nad nimi mléčná, oblouk uzavírají dvě neúplná fialová pole. Výzdoba příček je v lepším, takřka původním stavu. Profil příček je oválný, od středu mírně se zesilující. V horní třetině je zesílení ve formě krátkého půlválce, ukončení je ve tvaru kuličky. Mezi příčkami obíhají po horním obvodu nadsvětlíku subtilní lišty, sestupující do horní třetiny výseče ve formě trojúhelníkového cípu, na vrcholu osazeném drobnou kuličkou.

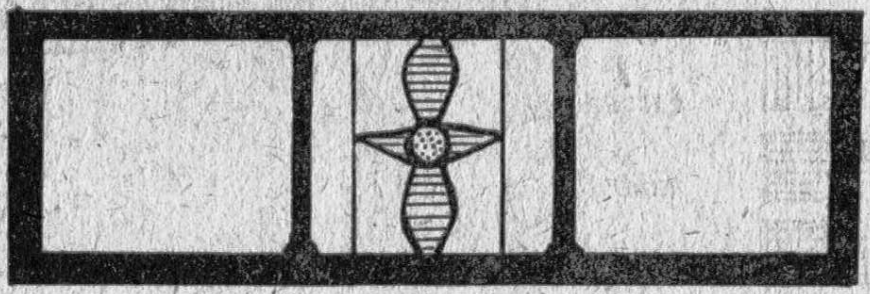
Pro doplnění výčtu půlkruhových vitráží jsou zajímavá dvojkřídlová vrata v průjezdu na dvoře bývalé kanovnické residence v ulici F. Halase č. 7 čp. 853. Nad dvojkřídlovými do poloviny prosklenými vraty je v mírně stlačeném oblouku umístěna dvojice výsečových nadsvětlíků. Od půlkruhového středu se radiálně

Olomouc, Halasova ulice č. 7: barevná vitráž ve vratech průjezdu.

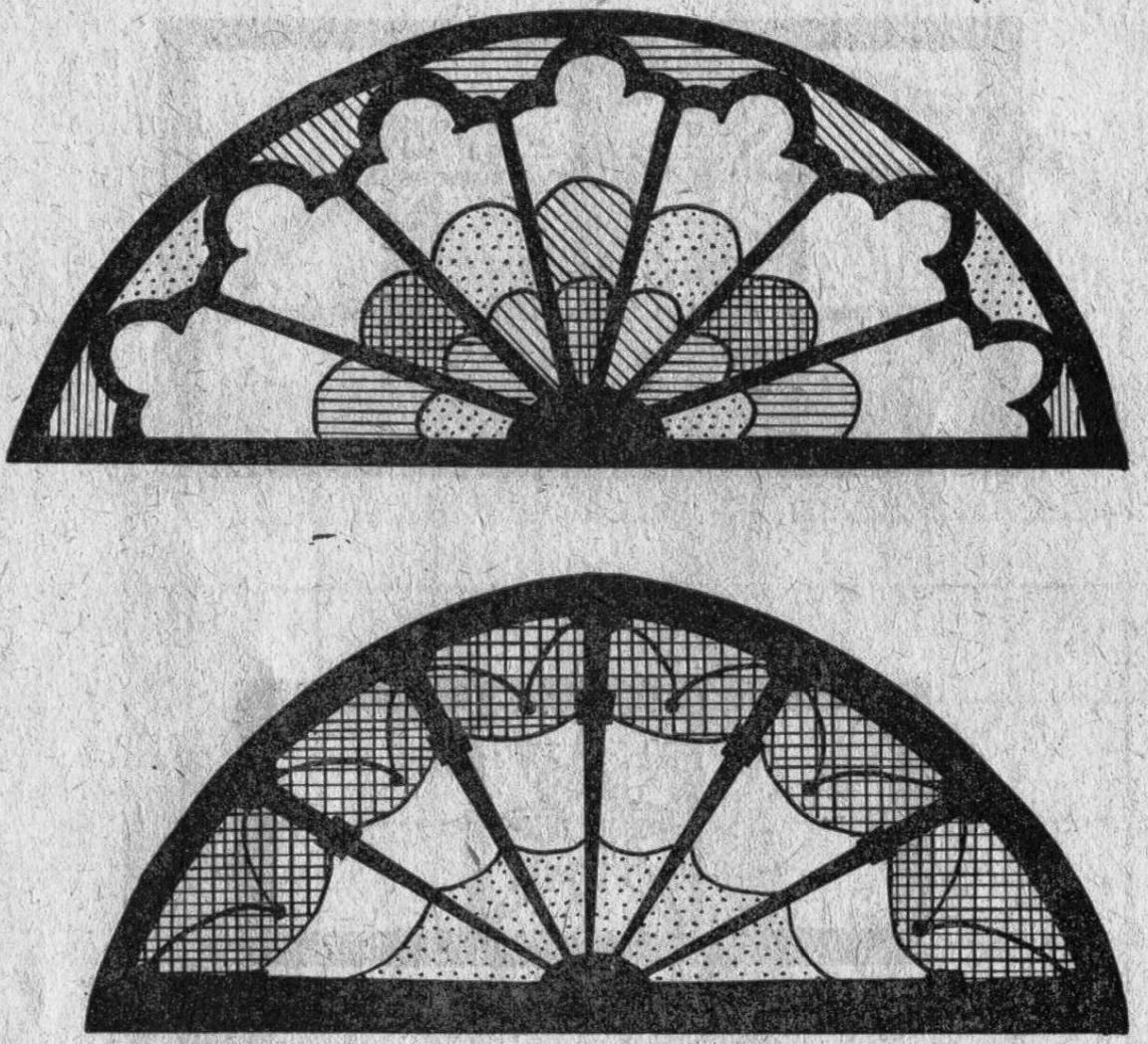

50 cm

Olomouc, Žerotínovo náměstí č. 13, Mahlerova ulice č. 23 a 13: barevné vitráže ve světlících vstupních otvorů.

Kresby V. Gračka.

Olomouc, náměstí Rudé armády č. 17, Ztracená ulice č. 34: barevné vitráže ve dveřích.

rozbíhá pětice hladkých příček, dělící celou plochu na šest výsečí. Sled barevných skel je tento — první plocha je modrá, nad ní sytě červená, pokračuje mléčná, v rozích půlkruhu jsou drobné výseče žluté barvy. Z dvojice těchto vitráží je lépe zachovaná levá polovina. Prosklení křídel vrat má po obvodu u závěsů a pod půloblouky v šířce poloviny tabulky v olově osazené zelené pásky a v rozích jsou malé čtverce tmavého odstínu zelené barvy. Tato rozměrná vitráž 284 × 360 cm dokládá, že i vrata do dvorů byla v minulosti takto zdobena.

I když tato stať není vyčerpávající pro celkový soupis prosklených nadpraží, je nutno se zmínit o tvarově odlišné, již zmizelé vitráži z domu na náměstí Rudé armády č. 46 čp. 20.[3] V mezipatře zadního traktu objektu byla dvojice dvojkřídlových na výšku posazených oken, v horní třetině oddělená rámem, v nich lištami provedené trojice hrotitých oblouků. Ve střední z nich byla výseč karmínové barvy. Horní trojúhelné cípy byly oranžové. Mezi okny byl pískovcový v dolní třetině kanelovaný sloupek, nahoře ukončený hlavicí s volutkami. Nad ním se zachovala drobná plastika anděla se sepjatýma rukama. Je ke škodě vzhledu interiéru měšťanského domu, že tato vitráž i sloupek byly nahrazeny trojitým moderním oknem.

U kvadratických vitráží lze podle obdobné kompozice a barevnosti usuzovat na jednoho sklenářského mistra nebo dílnu. Z několika desítek skleněných nadpraží různých tvarů i barev, které se uplatnily na celém území historického jádra města Olomouce, zachoval se pro současnost pouze zlomek. Ale i tyto skromné zbytky hovoří o mistrné práci sklenářských mistrů a dělníků, o jejich citu pro tvar a barvu. Stručný výčet těchto zdobných prvků a jejich dokumentace zachycují současný stav, jehož uchování je žádoucí pro příští generace. Četné přestavby, demolice a mizivá údržba urychlují úbytek těchto nenápadných a prostých, ale tím více významných dokladů svérázné výzdoby domů v 19. století.

Poznámky:

[1] V historickém jádru města Olomouce je několik desítek půlkruhových nadpraží většinou zdobených řezbou příček, žel bez původních barevných skel (domy v ulicích Staré, Havelkově, Šemberově a jiné).

[2] Rekonstrukce podle zbytků střípků v jednotlivých lištách.

[3] Tato okna byla snesena v roce 1975, nezaměřeno.

Dagmar Zahradníčková

TŘÍDNĚ SOCIÁLNÍ ASPEKTY V DÍLE KARLA STARŠÍHO ZE ŽEROTÍNA

V kulturní a ideologické oblasti ovlivnila renesance vývoj v mnoha zemích Evropy. Ekonomicko-sociální změny, které s sebou přinesla, otevřely cestu novému pohledu na lidský život vůbec a na společenské poslání člověka zvláště. Světový názor renesančních lidí — humanismus — oprostil člověka od bezmezné důvěry v tradiční autoritu. Odraz těchto proměn vytvářel ve vědomí humanistů nové, někdy až revoluční prvky, které ale ve svém celku ještě nemůžeme považovat za výraz radikální společenské změny.

Také české země byly novým proudem zasaženy a vtiskly mu i některé specifické prvky. Na našem území se totiž renesance střetávala s reformací, a to spolu s dlouholetými spory o víru vypěstovalo v lidech vyhraněné náboženské cítění. Některé stránky křesťanského učení přitom podporovaly humanistickou toleranci a mírnost.

Na Moravě vynikl v době pozdního humanismu, v době těsně předbělohorské, známý politik a myslitel — Karel starší ze Žerotína. Vyšel z nejvyšších feudálních kruhů a přes všechna životní zklamání a dobrovolnou či nucenou neúčast na veřejném životě do této sociální skupiny vždy patřil a nikdy nepřekročil hranice své třídní příslušnosti. Kromě toho, že byl představitelem nekatolíků na Moravě a ochráncem všech protestantů, byl také jedním z nejvzdělanějších humanistů v našich zemích. Žerotínovy názory byly však současně do značné míry determinovány jeho sounáležitostí k nejvyšším vrstvám. Nebylo reálné, aby humanismus v jeho myšlení přehlušil třídní příslušnost. Cílem tohoto příspěvku je zaměřit se právě na třídně sociální aspekty v Žerotínově myšlení a tvorbě. Pokusila jsem se je sledovat prostřednictvím analýzy jeho rozsáhlé osobní korespondence i historicko-politických spisů. Žerotín napsal tisíce dopisů v různých jazycích, ve kterých vystupuje do popředí zejména vnitřní stránka jeho osobnosti.[1] Zajímalo mne především, jak často a v jakém duchu se tu vyjadřoval o svých poddaných. V mnoha těchto dopisech se zabýval hospodářskými záležitostmi, ale spíše organizačního charakteru — správou statků, placením dluhů atd. Neopomíjel však ani problémy svých poddaných.

V dopise Janu Želeckému z Počenic a na Všehovicích napsaném 23. 3. 1598 reaguje na stížnosti svých poddaných, že při honu jim bylo tímto pánem způsobeno mnoho škod. *„Kdež já nedajíce Vám k tomu příčiny, aby jste poddaným mým, kteří dosti těžce živobytí své dobývají, bez přičinění jim větší škody tak ubližovati měli, jistě s nemalým podivením a malou vděčností jsem tomu vyrozuměl, nebo šetříc sám svých poddaných, nelibě to nesu, když se jim od koho jiného, kterýž k nim žádného práva nemá, nějaká křivda děje.“*[2] Vzhledem k tomu, jak Žerotín ve svých dopisech jedná s každým zdvořile, mírně a uctivě, je to dost silné vyjádření jeho nespokojenosti. Z toho vyplývá několik zajímavých skutečností. Jednak je to Žerotínovo uznání, že poddaní *„dosti těžce živobytí své dobývají“* a jednak okolnost, že byl ochoten se svých lidí zastat i proti svévoli

jiných feudálů a zdá se také, že se k nim choval mírněji, než bylo v té době zvykem. A v neposlední řadě, že i sami poddaní vyhledávali jeho pomoc.

Mnoho dopisů dokazuje osobní Žerotínovy kontakty s prostými lidmi i jejich víru v jeho pomoc. Například ten, který napsal svému úředníkovi Václavu Chromočovskému dne 24. 10. 1596, v němž dává příkaz ohledně mlynáře, se kterým jednal: *„Prosil mě, abych to opatřil, aby jej do vězení nedával, že ke mně chodil. Odpověděl jsem mu, že se mu toho netřeba báti, že žádnému není zapovězeno ke mně v potřebách svých se utíkati, vedle čehož budeš věděti, jak se chovati. Než jest mi to předse s podivením, odkud to přichází, že se lidé poddaní moji vězení obávají, když ke mně o ochranu pracují. Již se mi to nejednou stalo, že jsem tímto způsobem prošen, nerad bych aby se lidem k takovému strachu příčina dávala a já skrze to abych měl u poddaných zlehčován býti."*[3]

Ostatně napomenutí úředníkům, aby se chovali k lidu mírněji, se objevuje v Žerotínově korespondenci poměrně dost často: „Nepochybuji, že v mé nebytnosti i dům i statek můj tak, jakž náleží, spravujete a bedlivost nad ním máte, aby mi nic nehynulo. Toliko to vám připomínám, aby jste nad poddanými mými ruku drželi a nedopouštěli, aby se jim křivda od koho dála."[4]

Bylo by však velkým zjednodušením představovat Žerotína pouze jako uznalého a vlídného pána. Z jiného listu je totiž patrno, že dovedl postupovat i dost tvrdě: *„Dodatel psaní toho* (od Václava Chromočovského, pozn. D. Z.) *mne prosil, abych jemu provinění jeho odpustil a jemu přece na gruntech mých bytu přál, čehož jsem nechtěl učiniti, poněvadž jsem spatřil to, že dobrotivostí a snášenlivostí svou spraviti toho nemohu, již jsem ustanovil, abych přísností a trestáním neřády mezi poddanými svými přetrhal."*[5] Ale to je poměrně výjimečné rozhodnutí.

Všechny uvedené a jim podobné dopisy naznačují Žerotínův vztah k poddaným na vlastním panství. Vystihují ale jeho poměr k poddaným jako sociální třídě? Domnívám se, že daleko výstižnějším a více charakteristickým je z tohoto hlediska pro Žerotína jeho poměr k selským bouřím, jak je komentuje v Zápisech o soudě panském.[6] Nemůže zapřít svoji stavovskou příslušnost a vzpoury poddaných velmi odsuzuje. Vyžaduje přísný trest za to, že *„tak nerozmyslně a svévolně takové vážnosti netoliko proti pánu svému, ale také protiv dobrému řádu země této z pouhé své svoury a všetečnosti dopustiti směli, pánu svému v poslušenství náležitém státi nechtíce, proti němu se protivili, puntovali, schůzky noční činili, se přísahami zavazovali, pokuty, kdo by v tom puntování státi nechtěl, na sebe ukládali a takových nevážností se dopustiti směli..."*[7] V zásadě tedy odmítal povstání lidu nejen vzhledem k jeho zaměření proti feudálovi, ale také proti platným zákonům, které Žerotín považoval za neměnné a předem dané. O jejich správnosti nikdy nepochyboval a byl vždy připraven je hájit. Ovšem jako humanista zaujímá mírnější postoje než mnozí jiní feudálové a uvědomuje si, proč dochází ke vzpourám, jaké jsou tu důvody a nechce hnát existující rozpory na ostří nože. Pánu zmíněných vzbouřenců vyčítá, že: *„... jste ty lidi mimo povinnost v některých příčinách furami a jinak, nemajíce k tomu práva, obtěžovali..."*[8] A uznává, že *„... tou vaší přísností k takovému pozdvižení jejich příčina nemalá daná jest. A kdyby J. M. ti* (to zn. soudcové, pozn. D. Z.) *tak velké nevážnosti a všetečnosti od těch lidí spáchané vážiti neráčili, ráčili by chtíti vás jiným pánům obyvatelům ku příkladu trestati, aby jste i vy i jiní s poddanými svými tak postupovali, aby J. M. ti neráčili zaměstnávaní býti."*[9]

Byl si tedy vědom, že nadměrné vykořisťování poddaného lidu vede k vzpourám. Strach z lidových bouří vedl moravské pány k napomenutí tohoto feudála. A jedině obava z reakce poddaných a ze ztráty prestiže bránily veřejnému potrestání těch pánů, u nichž byla míra vykořisťování neúnosná. Myslím však, že v Žerotínově případě to nebyl pouze tento strach, ale také jeho celkové humanistické zaměření.

Z řady dopisů je patrno, že na Žerotínových statcích byly poměrně snesitelné poměry. Karel, který zřejmě neměl velký smysl pro hospodaření, se nezaměřoval přednostně na dosažení co největšího zisku, ale spíše dbal na to, aby si úředníci nepočínali příliš tvrdě. Požadoval však přísné zakročení proti těm, kdo porušovali obvyklé mravní normy. Byl také jedním z mála feudálů té doby, kteří se zastávali Židů. Poddaní na jeho statcích měli ve svém pánu oporu jak proti úředníkům, tak proti jiným vrchnostem, neboť mohli počítat s jeho zákrokem či přímluvou. Z hlediska zkoumané problematiky můžeme tedy Žerotína považovat za humanisticky vzdělaného představitele nejvyšších feudálních kruhů, který důsledně zastával názor, že poddaní se nesmějí dožadovat práva, jestliže jim vrchnost ubližuje. Šlo mu především o to, aby poměr vrchnosti k lidu byl snesitelný, aby byla vymýcena libovůle a nemístná tvrdost a tak se zamezilo vzpourám. Ovšem zásadně nechtěl tehdejší společenské rozvrstvení nějakým způsobem měnit. Ani jeho poddaní nebyli osvobozeni od běžných povinností a závazků, jejichž plnění dovedl i velmi tvrdě vyžadovat.

Jak bylo uvedeno, zmínky o poddaných se v jeho spisech objevují, ale jen zcela náhodně a vždy v souvislosti s jinými problémy. Za politicky a ekonomicky plnoprávnou složku společnosti je nepovažuje. Když provádí ve své známé Apologii určitou analýzu společnosti, všímá si pouze šlechty, duchovenstva a měst. Třídně sociální aspekty v díle Karla staršího ze Žerotína jsou v tomto příspěvku pouze naznačeny a jistě si zasluhují hlubšího studia. Mým cílem bylo pouze přispět několika postřehy k širšímu zkoumání dané problematiky.

Poznámky:

[1] Dopisy uveřejnil V. Brandl ve Spisech Karla Staršího ze Žerotína, oddíl II., Listové psané jazykem českým, díl 1, 2, Brno 1870.

[2] Listové psané jazykem českým, díl 1., str. 206.

[3] Tamtéž, str. 169.

[4] Tamtéž, str. 207.

[5] Tamtéž, str. 235.

[6] Zápisové o soudě panském 1594—1614, vydané V. Brandlem ve Spisech Karla Staršího ze Žerotína, oddl. I., díl 1, 2, v Brně 1870, jsou důležitým historickým pramenem z oblasti politicko-angažované tvorby Karla ze Žerotína.

[7] Zápisové o soudě panském, Soud Brněnský 1609, str. 12.

[8] Tamtéž.

[9] Tamtéž.

[10] Karel St. ze Žerotína: Apologie neb Obrana, psaní Václavu Budovcovi z r. 1600 a jiné listy české, vydal B. Vyskočil, Praha 1927.

Oldřich Kašpar

HISPANIKA A AMERIKÁNA VE STÁTNÍ VĚDECKÉ KNIHOVNĚ V OLOMOUCI

V roce 1973, ještě jako student Univerzity Palackého v Olomouci, jsem začal z podnětu profesora Polišenského pracovat na soupisu hispanik a amerikán v olomoucké Státní vědecké knihovně (dále jen SVK). I když tato obsáhlá práce není ještě zdaleka u konce, je již možno si z dílčích výsledků učinit alespoň rámcový obraz. Zřejmé a jednoznačné je především to, že fondy olomoucké knihovny obsahují poměrně velká bohatství materiálů vztahujících se k dějinám Španělska a Latinské Ameriky, z nichž mnohé jsou velmi pozoruhodné.[1]

Amerikána — nebo lépe řečeno iberoamerikána, tj. spisy, které se nějakým způsobem dotýkají Latinské Ameriky, jsou zastoupeny v prvé řadě latinskými edicemi, nebo původními španělskými vydáními relací, zpráv a kronik prvních objevitelů, dobyvatelů a kronikářů. Sem patří především latinské verze Kolumbova prvního listu o cestě k Novému světu,[2] Cortésova druhá a třetí relace z roku 1532,[3] dílo Lópeze de Gomary[4] a další. Velmi početné jsou i kosmografické práce, které téměř vždy obsahují pasáže věnované Novému světu. Jsou reprezentovány především Münsterovou Kosmograií,[5] ale i jinými spisy.[6]

Misionářská, martyrologická, jezuitská i protijezuitská literatura, vztahující se k zámořským objevům a koloniální expanzi v Novém světě je rovněž velmi bohatá. Tato skutečnost souvisí zejména s faktem, že mnohé knihy tohoto typu se dostaly do Olomouce v 18. století z knihoven zrušených jezuitských kolejí a moravských klášterů. Nejvýznamnější místo mezi těmito spisy zaujímají práce dvou jezuitských misionářů české provincie Valentina Stansela[7] a Josefa Neumanna.[8] K formování představ o Novém světě ve střední Evropě 16. a 17. století výrazně přispívala i některá díla ikonografická, přinášející vyobrazení amerických reálií. I když je třeba zdůraznit, že většinou byly tyto dobové rytiny postaveny na fantazii autora více než na skutečnosti. Z těchto prací dochovaných v SVK v Olomouci je nutno zmínit zejména Opmeer—Beyerlinckův Opus Chronographicum s portréty španělských objevitelů, dobyvatelů a indiánských vládců Mexika a Peru[9] a Braun—Hogenbergerovo dílo Civitates Orbis Terrarum[10] s rytinami měst Mexika a Cuzca.

České práce o Novém světě. Z českých spisů, které věnují pozornost i událostem v Novém světě, stojí za zmínku především Kozmograffia česká z roku 1554[11] a Rejstřík historický[12] z konce 16. století, obojí vytištěné česky. Z latinských spisů vyšlých na českém území jsou to pak již zmíněné práce jezuitů Valentina Stansela a Josefa Neumanna,[13] z nichž především Neumannův popis tarahumarského povstání je dnes neocenitelným pramenem pro mexické dějiny 17. a 18. století.

Hispanika. I těch je dochován v SVK v Olomouci poměrně velký počet. Jsou to spisy o dějinách španělského království,[14] o vztazích Španělska k ostatním evropským monarchiím,[15] biografie[16] atd. Zajímavé jsou i dochované španělské gramatiky,[17] které dokládají významné postavení španělštiny v Čechách 16. a 17. století.

Moravští čtenáři spisů o Novém světě v 16. a 17. století. Výzkum knihovních fondů k soupisu dává obvykle ještě jednu možnost k využití. Nejen stanovení prostého výčtu a evidence knih, ale i možnost postižení těch vrstev společnosti, ve kterých knihy kolovaly. Rozbor obsahu knihoven, sahajících zpět do 16. století a dochovaných až do dnešní doby na českém nebo slovenském území, nebude ještě dlouho u konce. Jeho dílčí výsledky však ukazují, podle slov Josefa Polišenského, že „V podstatě šlo o dva typy knihoven; jedny patřily velkým feudálním velmožům (Rožmberkům, Pernštejnům, Lobkovicům, Nostitzům, Eggenbergům, Ditrichstejnům), druhé pak měšťanským majitelům, popřípadě inteligenci měšťanského původu."[18] Třetí typ, knihovny katolických církevních institucí, se mnohdy významně obohatily po porážce českého stavovského povstání konfiskacemi knihoven příslušníků prvních dvou skupin náležejících k protihabsburské opozici. Knihovny všech těchto tří typů obsahovaly mnohdy ve větší či menší míře i díla týkající se Nového světa. Ta jsou pak zjistitelná jednak za pomoci ex libris, supralibros nebo marginálních poznámek přímo v knize a na knize, nebo prostřednictvím pozůstalostí a kšaftů. Například v pražské Státní knihovně ČSR jsem našel konvolut latinských spisů, mezi nimi i latinský překlad Kolumbova listu o první plavbě k Novému světu, který, jak o tom svědčí rukopisný přípisek na titulním listě — Sixtus ab Ottersdorf — byl v knihovně tohoto zajímavého muže.[19]

V SVK v Olomouci rukopisná nebo vlepená „Ex libris" označují např. jako majitele konvolutu s Cortésovými relacemi louckého opata Šebestiána Freitága z Čepirohu. Rovněž Ex libris předposledního louckého opata Gregoria Lambeka se vyskytuje v některých svazcích. Olomoucký kanovník rytíř Mairswald byl vlastníkem francouzského překladu spisku R. Bloma o anglické Americe[20] a již zmíněných španělských gramatik. V jedné si dokonce španělsky poznamenal za kolik a kdy ji v Olomouci zakoupil (viz obr.). Ale v Olomouci žili i měšťané, kteří měli ve svých knihovnách díla o Novém světě. Jak dokládá Václav Nešpor[21] na základě studia archívního materiálu, byla v pozůstalosti olomouckého knihkupce Hanuše Schmidta z roku 1580, která čítala 898 knih, mimo jiné i velká Kosmografie (pravděpodobně Münsterova).[22] Ještě bohatší knihovnu z hlediska tohoto typu literatury měl hodinář a tvůrce olomouckého orloje Hanuš Pohl, v jehož pozůstalosti najdeme nejen Münsterovu Kosmografii, ale i Weltbuch Šebestiána Francka a Kosmografii Petra Appiana.[23]

Tato malá ukázka nechce a ani nemůže být považována za úplný obraz čtenářské obce knih o Novém světě v 16. a 17. století, je spíše prvním krokem na cestě k rozsáhlejší studii, kterou bych rád zpracoval na základě svých dosavadních výzkumů v SVK v Olomouci a Státní knihovně ČSR v Praze a některých československých archívech.

Chtěl bych ještě jednou zdůraznit, že výzkum hispanik a amerikán ve fondech SVK má k dokončení ještě daleko, což znamená, že v budoucnu může přinést další překvapení.

Poznámky:

[1] Např. (Ferdinand Cortés), De insulis nuper inventis Ferdinandi Cortesii ad Carolum V. Rom. Imperatorem narrationes . . .

B. m. 1532, SVK Olomouc, sg. II 20 030.

Petr Martyr d'Angleria, De rebus Oceanicis et Orbe Novo decades tres . . ., Basilea, apud Joannem Betelium, 1533, sg. 20 021, 20 022, 20 023, 18 522. ad.

[2] (Columbus) Cristophori Colom De insulis nuper inventis in Mari Indico sub Ferdinando rege Hispaniarum epistola ad Magnificum dominum Raphaelem Sanxis; deinde per Alexandrum de Cosco latinitate donatum, Basilea 1533, sg. II 20 021/23, II 17 164, Cristoforo Colombo, De insulis nuper inventis in Mari Indico . . . B.m.r. In: Scriptores Hispaniae ilustratae, tom II. str. 1282—1284, sg. III 18 645.

[5] Srovnej pozn. [1].

[4] López de Gomara, La historia general de las Indias, Anvers 1554, olomoucký exemplář je neúplný, chybí titulní list a závěr spisu, sg. 19 511. V Brně se nachází pod sg. 1—164 585, v Praze 65 F 498.

[5] Sebastian Münster, Cosmographia; latinské vydání z roku 1559 (sg. II 19 296), německá vydání z roku 1561 a 1614 (sg. III 19 293 a III 19 565).

[6] Wilhelm Blaeu, Le grand atlas ou Cosmographiae Blaviane contenant la geographie, en laquelle la terre est représenté par des cartes illustrées et descriptions historiques. Amsterodam G. Volk et P. Schenk, 1708, sg. 129 370.
Johann Gotfried Gregorius, Cosmographia novissima . . ., Frankfurt und Leipzig 1715, sg. 19 389.
Historia Orbis terrarum-geographica et civitis . . ., Francofurti ab Oderam, 1680 (editio secunda), sg. 19 409, II 19 307.
Michael Neander, Orbis terrae partium . . . Lipsiae 1589, sg. 601 138 a další.

[7] Valentin Stansel, Legatus Uranicus ex Orbe Novo in Veterem hoc est. Observationes Americanae Cometarum factae conscriptae ac in Evropam missae A. R. P. Valentino Stansel e Societate Jesu . . . Praga, Typis Univ. Carolo-Ferd., 1683, sg. 9503.

[8] Josef Neumann, Historia seditionum, quas adversus Societatis Jesu Missionarios, eorumq; auxiliares moverunt nationes Indicae, ac potissimum Tarahumara in America Septentrionali, Regnoque Novae Cantabriae . . . Praga, Typis Univers. Carolo-Ferd. Soc. Jesu. ad S. Clem. 1730, sg. 34 405.

[9] Petr Opmeer — Laurent Beyerlinck, Opus Chronographicum et Mundi Exordio usque ad Annum MDCXI continens. Historiam, Icones et Elogia Summorum Pontificium, Imperatorum, Regum ac Virorum illustrium in duos tomos divisum . . . Antverpiae ex Typographeio Hieronymi Verdusii.

[10] b. m. r. sg. III 19 272 srv. též sg. III 192 283.

[11] Kozmograffia česká: to jest vypsání a položení krajin neb zemí i o obyčejích národuov všeho světa a historie podle počtu leth na něm zběhlých . . . Praha, Jan Kosořský z Kosoře, 1554, sg. III 32 050.

[12] Abraham Bucholzer, Rejstřík historický. To jest: Krátké summovní sečtení a jistý pořádek let od stvoření světa až do narození našeho Pána Ježíše Krista a odtud až do léta 1596 . . ., Praha, Anna Šumanova, 1596, sg. II 32 075.

[13] Srovnej pozn. [7] a [8].

[14] Např. Hispania, sive de Regis Hispaniae . . . Lugd. Batavorum, Elzevier, 1629, sg. 12 996, 12 995.
Histoire abrégé d'Espagne, Utrecht 1703, sg. 18 590.
Virgilio Malvezzi, Succesi principali della monarchia di Spagna nell' anno 1639. b.m.r., sg. 19 184.
Joannes Mariana, De rebus Hispanicis libri XXX, cum indice capioso et explicatione vocum obscuriorum. Moguntia, Balth. Lippii 1603 sg. 31 238 ad.

[15] Gualdo Priorato Galeazo, Historia delle guerre di Ferdinando II. e Ferdinando III. Imperatori E. a del re Filippo IV. di Spagna contra Gostavo Adolfo re di Suetia, Luigi XIII re di Francia . . . Bologna per Giacomo Manti e Carlo Zenera, 1641, sg. 187 82 týž:
Historia pacis inter Ludovicum XIV Galliorum et Navarette regem et Philippum Quartum Hispaniarum et Indiarum regem . . .
In regia Lupato typographia, 1710, sg. III 50 826.

[16] Alvaro Cinfuegos, La heroyca vida, virtudos y milagros del gran S. Francisco de Borja, antes duque quarto de Gandia, y despues tercere General de la Compañía de Jesus . . .
Madrid, por la Vda. De Iuan Parcia. 1717, sg. II 30 923.
Daniel Bartoli, De vida et gestibus S. Francisci Xaverii e Societate Jesu, Indiarum Apostoli libri Quator, Lugduni, Adam Demen, 1666, sg. 30 615 ad.

[17] Ambrosio Salazar, Espeio general de grammatica en diálogos para saber perfetamente la lengua castellana, con algunas historias muy graciosas y notas.
Rouen, Adrien Maraut, 1629, sg. 21 996.
Lorenzo Franciosini, Gramatica spagnola et italiana . . ., Roma 1638 sg. 21 823, 21 824 ad.

[13] Josef Polišenský a Lubomír Vebr, Bartolomé de las Casas, nuestro contemporáneo de honor. Ibero-Americana Pragensia, IX/1975, str. 16.

[19] Státní knihovna ČSR Praha, sg. 5 B 50.

[20] L'Amérique angloise, ou description des terres du roi de Angleterre dans l'Amérique. Avec des nouvelles cartes de chaque isle et terre. Traduit de l'anglois, Amsterodam, Abraham Wolfgang, 1688, sg. 19 497.

[21] Václav Nešpor, Knihovny měšťanů olomouckých v 16. století, Zprávy VÚ v Olomouci, č. 123/1965, strana 1—7.

[22] Václav Nešpor, c. d. str. 3.

[23] Václav Nešpor, c. d. str. 4.

Les livres sur l'Amérique et sur l'Espagne dans la Bibliothèque scientifique d'Etat à Olomouc

En 1973 j'ai commencé, encore en tant qu'étudiant de l'Université Palacký à Olomouc, à élaborer, et cesi sur l'initiative du Prof. Dr. J. Polišenský, DrSc., la liste des livres sur l'Amérique et sur l'Espagne dans la Bibliothèque scientifique d'Etat à Olomouc. Bien que nous soyons loin de terminer ce travail, nous pouvons maintenant, vu le matériel déjà révélé, constituer au moins une image fondamentale.

Avant tout, il faut dire que la Bibliothèque à Olomouc possède, dans ses fonds, un nombre de matériaux relativement grand et riche se rapportant à l'histoire de l'Espagne et de l'Amérique latine dont plusieurs sont remarquables.

Des textes et des éditions qui concernent "le siècle des découvertes d'outremer" et "le siècle des conquérants", d'abord il faut nommer l'édition latine du premier et du deuxième rapport de Cortès de 1532, l'oeuvre de Lopez de Gomara (voir note 4) et aussi de divers écrits cosmographiques (voir n. 5, 6).

La littérature des missionnaires, qui est aussi très nombreuse, contient même deux travaux intéressants des missionnaires jésuites de la Province de Bohême, Valentin Stansel et Josef Neumann (voir n. 7, 8). Des travaux tchéques sur le Nouveau Monde, conservés dans la Bibliothèques, nommons en premier lieu la Cosmographie tchèque, le Calendrier historique et l'oeuvre des jésuites déjà mentionnés, J. Neumann et V. Stansel (voir notes 7, 8, 11, 12).

Les livres sur l'Espagne sont représentés par les écrits sur l'histoire du Royaume d'Espagne, sur les relations de la monarchie espagnole envers les puissances européennes de l'époque, par les biographies. Aux livres intéressants appartiennent même les grammaires espagnoles conservées qui prouvent la place importante de la langue espagnole en Bohême du 16ème et 17ème siècles.

Cependant, et je l'ai signalé déjà au début, les recherches des fonds dans la Bibliothèque scientifique d'Etat à Olomouc n'ont pas encore terminé et leur suite peut nous offrir d'autres nouvelles surprises.

●

Václav Burian

ROZBOR NÁLEZŮ HŘEBŮ Z HRADU TEPENCE U JÍVOVÉ A KARTOUZY V DOLANECH (1340—1425)

Předmětem následujícího pojednání je zhodnocení středověkých hřebů, které obvykle při posuzování nálezových celků zůstávaly ještě donedávna stranou patrně pro běžný výskyt a málo přitažlivý sortiment, u něhož lze zaznamenat vcelku nepatrné tvarové obměny, které často ustrnuly na jedněch formách po celá staletí. K rozhodnutí, aby pojednání o nálezech ze dvou lokalit bylo uveřejněno pod společným titulem, vedlo nás několik příčin. Jde o lokality vzdálené přímou čarou zhruba 5,5 km, jejich časová existence při mírném překryvu na sebe vzájemně navazovala, čímž obsáhla zhruba podstatnou část doby lucemburské. Přes tato značně jednotící hlediska se v typologii vyskytly některé rozdíly, které však posouzení výsledků neovlivnily nijak rozhodujícím způsobem. V tomto směru pozměnila kvantitativní pohled pouze rozdílná metoda výzkumu, jak bude v dalším vysvětleno.

Nesporně průkopnickou je práce Bohuslava Klímy,[1] ve které vyčerpává v podstatě vše, co bychom měli uvést v úvodním odstavci tohoto pojednání. Není příčin, pro které bychom nemohli navázat na Klímův systém i terminologii, zvláště když naše pojednání považujeme za příspěvek k předmětové typologii. Opustit v této fázi nosnou konstrukci Klímovu by znamenalo vnášení chaosu do další práce. Klímova soustava je zde místy pouze rozvedena o některé varianty, jak to její autor zcela logicky předpokládal v závěru svého pojednání. Subjektivní příčinou je značně vysoký počet studovaného materiálu — přes devět tisíc kusů artefaktů, dále časová odlehlost technického vývoje od velkomoravského období zpracovaného Klímou a tím i rostoucí specializace požadavků různých výrobních odvětví i vlastní závěry, aplikované ze současné nebo nedávné kovářské praxe.

Ve výběru ukázek pro tabulky bylo sice přihlíženo ke kusům poměrně nejzachovalejším, v některých případech zvláště při nízkém početním výskytu byly zobrazeny i kusy deformované. V tomto nedostatku je určitá přednost, že lze někdy stanovit i přibližný způsob užití hřebu, např. závěrečné zahnutí hrotu při spojování dřevěných částí.

Při srovnávání materiálu bylo k dispozici něco málo starší i novější literatury,[2] která tu a tam věnovala pozornost archeologicky nalezeným hřebům. Možnost sledovat mnohé analogie se naskytla zejména v Durdíkově kalatogu starších nálezů z hradu Týřova[3] a v krátké studii D. Šaurové o nálezech ze zaniklé vsi na Slavkovsku.[4] Nálezy z Týřova poskytly vítaný srovnávací materiál především k nálezům z Tepence, nevýhodou je poměrně dlouhá životnost hradu (první zmínka 1249, 1588 uváděn jako pustý) i absence nálezových okolností, v nich především nedostatek stratigrafických údajů. To vše bude upřesněno výsledky Durdíkových současných výzkumů. Mnohé lze vytěžit ze stati o nálezech v areálu zaniklé vsi Konůvky, kde byl materiál získán novodobým výzkumem; jeho četnost poskytla solidní základ k vytvoření systému i představ o funkcích jednotlivých typů.

Hrad Tepenec

Středověká část hradiska Tepenec u Jívové na Olomoucku náleží k lokalitám, jejichž životnost byla poměrně krátká a lze ji časově umístit mezi léta 1340[5] a 1406.[6] První datum souvisí se získáním hory Tepence markrabětem Karlem od olomouckého biskupa se záměrem vybudovat zde hrad, zpráva k druhému datu hovoří o hradu zčásti pobořeném — vlastní zánik však nutno posunout již do období bojů mezi markrabaty Joštem a Prokopem. Z letmých údajů je zřejmé, že hrad existoval necelých 60 roků, které pokrývají konec první poloviny a téměř celou druhou polovinu 14. století.[7]

Výzkum, vedený sondážní metodou v rozsahu zvolených čtverců I—IC, byl uskutečněn v letech 1968—1971 a poskytl pouze orientační pohled na typovou a početní skladbu nálezů. V tomto zpracování je také souhrnně označována lokalizace nálezů podle hlavních zón hradiska: území paláce, plocha parkánu ohraničená vnitřní hradbou, dále příkop s valem, který obklopovala plošina ohraničená vnější hradbou a posléze venkovní plocha mimo tuto hradbu.[9]

Pro následující zhodnocení jsme měli k dispozici celkem 632 hřebů, což představuje více než dvě třetiny počtu kovových předmětů. Poměrně nízký počet (11 exemplářů) byl klasifikován jako atypický a z dalšího hodnocení tím vyloučen. Třídění znesnadňovalo i nadprůměrné napadení korozí a náletem částic malty.

Skupinu, označenou jako *klínec pravý v horní části těla zploštělý* (obr. 1:1), bylo možno vytřídit jen se značnými výhradami v důsledku korozního porušení. Délka klínce se pohybuje mezi 4,5—11,1 cm, průměr z vytypovaných 11 kusů činí 6,7 cm. Ojediněle se vyskytl v prostoru hradního paláce, četněji na parkánu a obranné plošině uzavřené vnější hradbou.

Při třídění *klínců úzkých* lze rozeznat na úderové plošce různý stupeň její deformace, vzniklé při závěrečném oddělení hrotu, vykovaného z nahřátého konce železné tyče. U převažujícího počtu klínců je tato úderová ploška pravidelná, jinak se objevuje při užší straně výběžek, který vznikl nedosednutím suroviny. Tento výrobní postup a vznik výběžku, který je možno ověřit v současné kovářské praxi, předpokládá D. Šaurová u nálezů z Konůvek.[10] Výběžek takto vzniklý je někdy tak výrazný, že připomíná náběh k hlavici lavičníkového hřebu (obr. 1:2). U 113 kusů vybraných klínců byla vypočtena průměrná délka 9,5 cm, okrajové délkové rozdíly jsou dosti značné (4,5—14,6 cm). Také v tomto případě předpokládáme stavební účel, největší koncentrace mohla být zaznamenána v parkánu a okrajové plošině. Nedotčený výčnělek po odseknutí považuje dr. Šaurová za důkaz nedotvarovaných exemplářů. Týž předpoklad lze vyslovit o nálezech na Tepenci, zvláště když je zde doložena existence kovárny. Avšak důsledný rozsev po celém areálu tuto domněnku zpochybňuje, zvl. když je všude postrádán tzv. nákovek nebo rozštěp, které předcházejí vykování hlavy. Klínec v této úpravě je doložen také z tvrze v Semonicích (V. Huml považuje artefakt za zlomek hřebu)[11] a z hradu Týřova.[12]

Hřeb válcový (obr. 1:3) náleží k problematickým skupinám stejně jako některé klínové formy. Nelze zde obvykle jednoznačně rozhodnout mezi funkcí hřebu a hrotitého nástroje, např. šídla. Navíc, pokud jeho účelovost odvodíme od recentních rukodělných kovářských výrobků, může to být hřeb k uchycení obruče na dřevěné vozové či jiné kolo.[13] Průměrná délka je 9,2 cm, minimální 5,7 cm, maximální 15 cm. Byl zaznamenán pouze nečetný výskyt. Obdobný exemplář z hradu Týřova má náznak hlavy.[14]

V poměrně vysokém počtu 70 kusů se vyskytoval drobný *hřeb s lavičníkovou hlavicí* (obr. 1:4). Jeho utváření předpokládá zatloukání do podložky při kolmo postavené druhé rovině, k níž přiléhala vertikální hlavice hřebu. Rozpětí délek 4,5—13 cm, průměrná délka 6,9 cm. Výskyt byl koncentrován v parkánu, méně v paláci a na plošině.

Jinak se typově jeví jako předchozí výrobní fáze, případně nepoužitý tvar *hřebu svitkového* (obr. 1:5), který je na Tepenci doložen jen malým počtem exemplářů porůznu mimo příkop a val. Vyskytoval se v délkách 5,5—7,4 cm, průměrně 6,7 cm. Nálezy těchto svitkových hřebů z Konůvek označila D. Šaurová[15] jako šindelové hřebíky. Tento názor se jeví velmi správným už s ohledem na četnost v destrukci konůvecké tvrze. Nevýrazný počet nálezů na Tepenci je možno vysvětlit dvěma faktory: ztrátou plochy paláce pro výzkum a vyloučením metody plošného odkryvu hradiska. Exemplář se svinutou hlavicí je znám také z hradu Týřova.[16]

Hřeby křídlové bylo nutno rozčlenit do tří velikostí, z nichž střední podskupina (obr. 1:7) je nejčetnější, funkčně lze v této souvislosti hovořit o tzv. laťovém hřebu. Malý hřeb této skupiny (obr. 1:6), stejně jako hřeb křídlový velký (obr. 1:8), jsou zastoupeny jen malým počtem a nelze ani z jejich nálezových situací posoudit nějak blíže jejich funkčnost. Rozměry podle podskupin:
malý 5,5—7,7 cm, průměrná délka 6,4 cm,
střední 6—13,5 cm, průměrná délka 8,2 cm,
velký 15—18 cm.

D. Šaurová[17] upozorňuje na značný počet nálezů z Konůvek i na postup výroby: křidélka vznikají po vytažení hrotu naseknutím týlu a vykováním z rozštěpu. T. Durdík zaznamenává z Týřova několik analogií.[18]

Typ, označený Klímou jako *hřeb kladivovitý zploštělý,* je podle nálezů na Tepenci typickým podkovářským hřebem. Doklady nalezené v parkánu a plošině při vnější hradbě jsou přímým důkazem této funkce. Byly zde získány exempláře nepoužité (obr. 1:9a), kus nesoucí typické známky upotřebení při kování kopyta (obr. 1:9b)[19] a exempláře vězící dosud v otvorech podkov. Délka zachovaného exempláře se pohybuje mezi 3,5—4,5 cm. Hlavice je obvykle nahoře zaoblená, kdežto u mikulčických exemplářů[20] — stejně jako u nálezů ze semonické tvrze,[21] na které chronologicky navazují nálezy z Tepence, má hlavice sedlový profil.[22] Tepeneckému typu odpovídá doklad z Konůvek, zde však není považován za podkovářský hřeb.[23] Způsob klenutí hlavice v tomto detailu nelze stanovit u nálezu z Týřova, který vězí v otvoru podkovy.[24]

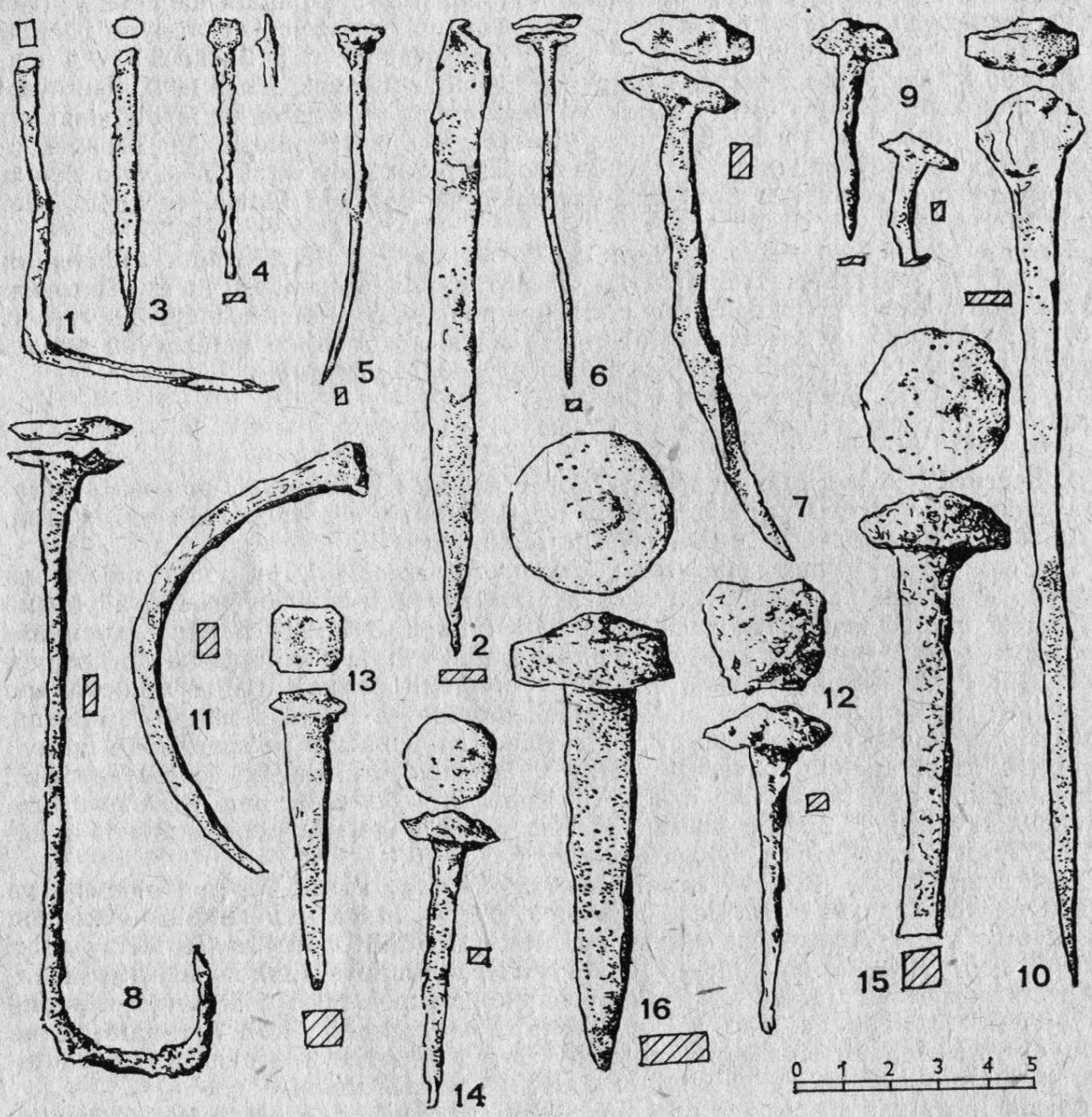
Hřeb zvaný podle Klímova řazení *kladivovitý úzký* se na Tepenci objevuje ve značných délkách (14,1—20,9 cm, průměr 17,8 cm), hlava je vertikálně vykovaná do čtverce svisle nasazeného rohem na hrot, případně do vějířovité formy (obr. 1:10).[25] Podle recentních analogií je to hřeb zákolníkové funkce, užívaný k zajišťování rozpěráků u vozů adjustovaných jako fasuněk nebo žebřinový, případně k zajištění stoličky zadních kol navléknuté na rozvoře. Hřeb byl nalézán na volných prostranstvích parkánu a plošiny. Typ z Tepence je srovnáván D. Šaurovou s nálezem z Konůvek, přičemž připouští i účel dekorační.[26]

Rovněž převážně na území parkánu, méně na plošině a ojediněle na zbytku území hradního paláce byl vytypován hřeb, odpovídající formě *hřebu nálevkovitého,* avšak delší (6—13,7 cm, prům. 9,6 cm) na rozdíl od Klímova nálevkovitého typu podkováku.[27] Vyznačuje se hlavicí tvaru obráceného jehlance (obr. 1:11).

Hřeb hraněný s hraněnou hlavicí plochou (obr. 1:12) je i v recentní rukodílné výrobě znám jako tzv. kovářský hřebík, sloužící hlavně k uchycení plochého kování na dřevo. Vyráběl se značně jednoduše napěchováním týlu do hřebovnice bez dalšího obrábění rozklepané hlavy. Má délkový rozsah 6,2—10,9 cm (průměrně 7,4 cm). Ve velmi nízkém počtu byl rozptýlen téměř ve všech částech hradiska i v obytných objektech v areálu vsi Konůvek.[28]

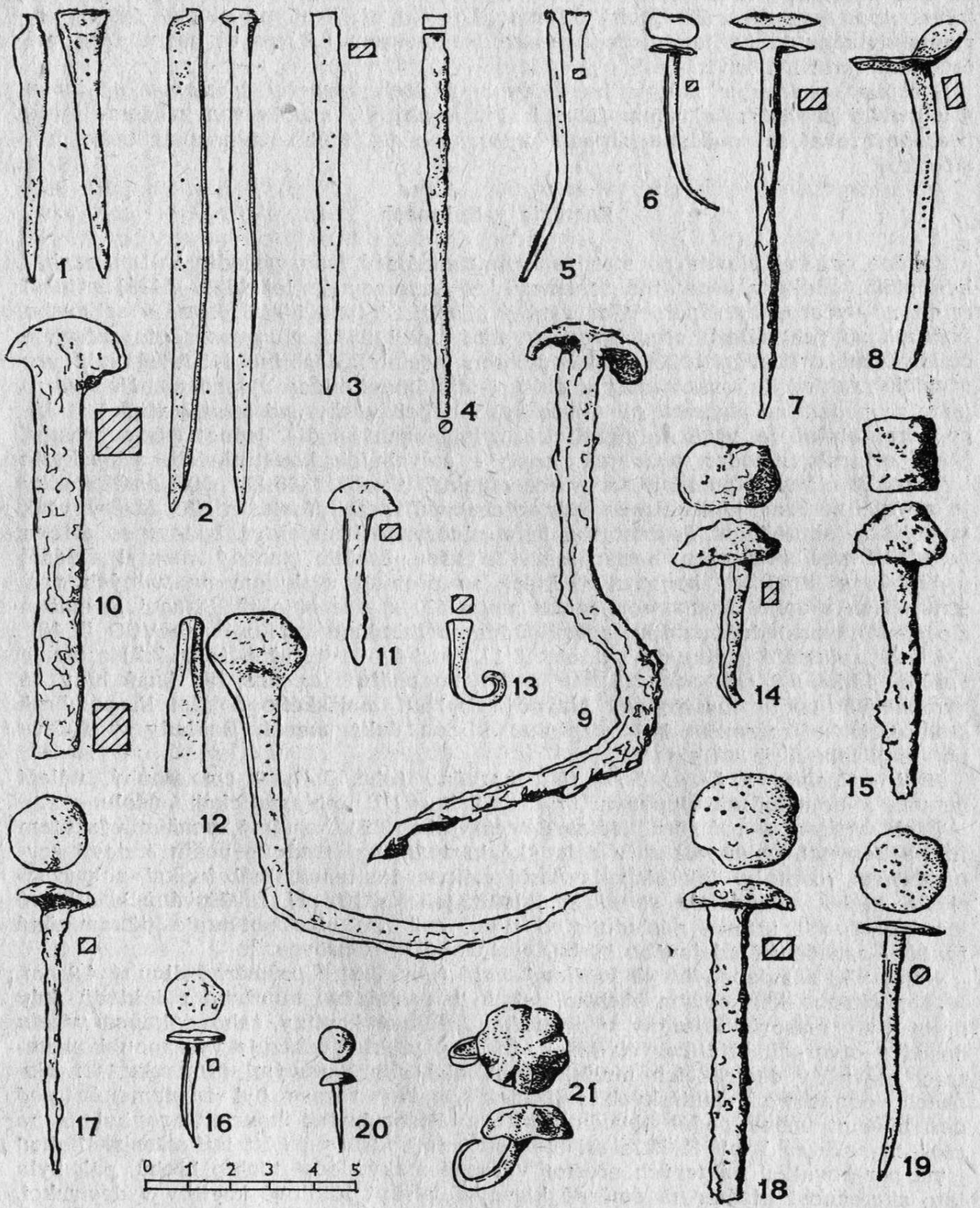
Zcela ojedinělý byl exemplář typu *hřebu hraněného s jehlancovitou hlavicí* (obr. 1:13),[29] jehož nezvykle pečlivě vypracovaná hlavice, posazená na masivním hrotu, má fasetované hrany, délka 6 cm.

Obdobou předposledně uvedeného typu je *hřeb hraněný s nepravidelně kruhovou plochou hlavicí,* opět užívaný, jak ukázaly dva doklady nalezené v parkánu, k upevnění kování. V podstatě jde o obdobný typ, jehož hlavice je formována

Typy středověkých hřebů
(číslování a názvosloví srv. tabulky 1 a 2 na str. 29—31)

1 — Hrad Tepenec u Jívové (okr. Olomouc)

2 — Kartouza v Dolanech (okr. Olomouc)

do kruhu. V materiálu z Tepence rozlišujeme dvě základní velikosti. Malý hřeb tohoto typu je průměrně dlouhý 6,1 cm (4,5—8 cm), hrot má plochý profil. Varianta velkého hřebu je doložena pouze fragmentem 9,2 cm dlouhým, hrot má čtvercový profil. Obr. 1:14, 15.

Speciální charakter má pečlivě vykovaný *hřeb hraněný s kruhovou hlavicí* s válcovitě převislým okrajem (obr. 1:16), dlouhý 9,7 cm. Právem můžeme tento hřeb považovat za součástku zbraně (kuše nebo některého jiného palebného prostředku).

Kartuzie v Dolanech

Značně odlišné hlavně po stránce kvantity nálezů jsou výsledky v Dolanech,[30] kde plošný odkryv podstatné části zaniklé kartouzy (z let 1388—1425) přinesl relativně vyčerpávající pohled na výskyt a užití 21 typů hřebů, které v celkovém počtu kovových nálezů představují výrazný podíl 95 %. Toto procento zahrnuje celkově registrovaných 9779 hřebů, z toho více než desetina (10,6 %) byla pro atypický vzhled (zlomkovitost) z další třídicí manipulace vyloučena. Nepovažujeme za podstatné sledovat na tomto místě jejich výskyt po stratigrafické stránce,[31] rentabilní je však topografické vyhodnocení podle jednotlivých prostor, které přineslo nejeden poznatek, např. o stavebních konstrukcích, a poskytlo i částečný obraz o postupu devastace objektů v roce 1425. Z připojené tabulky je zřejmá výrazná koncentrace některých typů, detailní statistické závěry však komplikuje skutečnost, že zástavba byla půdorysně kompaktní, budovy se přitom navíc lišily i výškovým horizontem. To vše působilo značný rozptyl zvláště u hřebů ze střešních konstrukcí, který se projevil výskytem na volných prostranstvích a velmi často promísením materiálu z více objektů. Situaci je možno sledovat na posledně publikovaném půdorysném plánu ve Zprávách VÚO č. 162.

Klínce zploštělé (délka 6,5 cm. obr. 2:1) a úzké — tyto větší (obr. 2:2) a menší (prům. délka 6.9 cm, obr. 2:3)[32] v celkovém počtu více než 150 kusů byly ve výraznějším počtu soustředěny hlavně v oblasti mnišského domku K, poměrně stejnoměrným rozsevem byl rozptýlen klínec úzký menší. Doklady z Týřova potvrzují jeho širší výskyt.[33]

Hřeb válcovitý v horní části těla hraněný (obr. 2:4), 9 cm dlouhý, náleží naopak k nejméně zastoupeným typům (2 kusy)[34] problematického účelu.

Hřeb svitkový o průměrné délce 6.4 cm (obr. 2:5),[35] známý menším výskytem již na Tepenci, objevoval se v dolanské kartouzi ve středním počtu a dosti rovnoměrném rozptylu. Jak ukázala častá nálezová situace, měl funkci pokrývačského hřebu, nepodařilo se však doložit jeho užití při zavěšování břidlicové krytiny. Tvořil příměs následujícího typu, což tím více potvrzuje již zmíněné funkční označení šindelového hřebu, vyslovené D. Šaurovou.[36]

Nejčetněji zastoupený *hřeb křídlový malý* (obr. 2:6),[37] průměrně dlouhý 4,9 cm, je nepochybně krytinovým hřebem, jak bylo prokázáno množstvím dokladů, kdy hřeby byly masově nalézány v destrukci břidlové krytiny nebo dokonce vězely dosud v otvorech břidlicových tašek. Číselný přehled ukazuje výraznou koncentraci hlavně v destrukcích mnišských domků s prevetovými přístavky, na plochách jednotlivých mnišských zahrádek, značný rozsev byl zaznamenán pod destrukcemi budov podél obvodu hřbitova. Pozoruhodná koncentrace byla i na ploše dvorku za kaplí E, kam asi byla stržena podstatná část její střechy. Pokud jsme pozorovali u některých prostor výrazně nízký počet těchto hřebů, pak byla tato skutečnost vázána na úměrně klesající výskyt břidlové krytiny v destrukci, která byla zřejmě při zahájení devastace z některých objektů odtransportována.

Druhé místo v počtu zjištěných hřebů zaujímá *hřeb křídlový střední* (obr. 2:7),[38] dlouhý průměrně 9,2 cm. Z tabulky je zřejmá jeho početní závislost na hřebu křídlovém malém. Výjimka v této relaci je u mnišského domku A, kde daleko přesahuje svým zastoupením pokrývačský hřebík — zde nutno předpokládat

odstranění krytiny při demolici a ponechání laťové střešní konstrukce. Spolu s předchozím malým typem byl značný počet těchto hřebů nalezen v původní pozici: hřeby tkvěly dosud kolmo ve zbytcích jedlových polštářů pod dřevěnou podlahou v menší části prostory M. Hřeb tohoto typu byl častým nálezem i na dříve zkoumaných opevněních, např. Freudensteinu u Vrbna,[39] Hradisku nad Bučovicemi,[40] zvlášť na Melicích u Pustiměře,[41] kde se hovoří o jeho běžném výskytu mezi častými nálezy hřebů. Týž hřeb se sporadicky objevoval s dlátovým hrotem (obr. 2:8).

Hřeb křídlový velký (obr. 2:9),[42] největší varianta této skupiny, dosahoval délky 16,8 cm, jeho výskyt byl rovněž ojedinělý.

Mimořádně masivní je *hřeb kladivový rovnostranný* (obr. 2:10),[43] známý v málo bezhrotých exemplářích (délka fragmentu 10,5 cm).

Již v nálezech z hradu Tepence jsme se přesvědčili, že Klímův *hřeb kladivovitý zploštělý* (obr. 2:11)[44] je typickým podkovářským hřebem. I zde má zploštělou hlavu hřibově vyklenutou na rozdíl od sedlových plošek v Mikulčicích. Dolanské exempláře dlouhé průměrně 4,5 cm jsou zastoupeny nejen značným počtem, ale můžeme jejich funkci doložit opět přímo nálezy v podkovách koňského pohřbu č. 1, zvláště ve čtvrté podkově zavlečené opodál kostry, odkryté r. 1966.[45]

Zcela ojedinělý *hřeb kladivovitý úzký* (obr. 2:12) řadíme z hlediska užití obdobně jako nálezy z Tepence.

Hřeb nálevkovitý (obr. 2:13), zjištěný pouze ve dvou exemplářích, získaných v prostoře mnišského domku K, připomíná tvarem novodobé podkovářské hřeby. Jeho situace v hloubkách 140 a 70 cm je značně přesvědčivá pro datování s ostatními středověkými nálezy. Možné pochybnosti o stáří vyvracejí nálezy tohoto typu přímo v otvorech podkov z Konůvek.[46] Již dříve uvedené přežívání typu č. 11 (na Tepenci č. 9) do 19. století nás nutí k požadavku revize stáří těchto konůveckých podkov. V kladném případě nutno připustit dva druhy středověkých podkovářských hřebíků.

Hřeb hraněný s hraněnou hlavicí vypouklou, dlouhý 4,5 cm (obr. 2:14),[47] měl podle proporčních dimenzí (velká hlavice) zřejmě spojovací funkci dvou materiálů, pravděpodobně kovového plátu na dřevo. Ojediněle získaný *hřeb hraněný s jehlancovou hlavicí,* dlouhý 7 cm (obr. 2:15), měl naopak značně masivní hrot.

Rovněž k uchycení různých materiálů (slabého plechu, kůže, tkaniny) na dřevěnou podložku sloužil sotva 2,5 cm dlouhý *malý hřeb hraněný s nepravidelně kruhovou plochou hlavicí* (obr. 2:16).[48] Velký hřeb tohoto typu, dlouhý průměrně 6,3 cm (obr. 2:17),[49] s vyvinutějším hrotem, byl rozšířen středně. Značně hmotný hřeb hraněný s nepravidelně kruhovou vypouklou hlavicí (obr. 2:18)[50] se objevoval málo, a to ještě v bezhrotých fragmentech o délce cca 6,5 cm. Hroty byly snad po zatlučení odlamovány.

Hřeb válcovitý s nepravidelně kruhovou plochou hlavicí, v průměru dlouhý 6,2 cm (obr. 2:19)[51] se od hraněné obdoby liší opracováním nebo profilací polotovaru. Jeho drobnou obdobou je *malý hřeb válcovitý s kruhovou hlavicí vypouklou* dlouhý sotva 1,8 cm (obr. 2:20). Nepochybně měl ozdobný účel.

Pouze ve dvou exemplářích se vyskytl *hřeb s růžicovitou hlavicí.* Na krátkém čtyřhranném hrotu je nasazena puklicovitá hlava šestkrát paprskovitě zprohýbaná (obr. 2:21).[52] Nejde zde o vysloveně pravé hřeby, spíše o knižní pukly, které se však dosud nepodařilo na dobových kartuziánských vazbách z Dolan a Olomouce zjistit.[53] Nejpravděpodobněji to byly součásti vazby liturgické knihy.

Poznámky:

[1] Bohuslav Klíma jr., Rozbor hřebů z velkomoravského hradiště v Mikulčicích, AR XXVII 1975, 140—150.

[2] Josef Unger, Archeologické nálezy z výzkumu hradu Melic na Vyškovsku (železné předměty), VVM XXVI 1974, 194—201. — Václav Huml, Zaniklá tvrz Semonice, Hradec Králové 1967. — Karel Tihelka, Hradisko nad Bučovicemi, Příspěvky k dějinám Bučovic, svazek II, Bučovice 1941. — Herbert Weinelt, Schlesische Burgen, Freudenthaler Ländchen 15 1935, 17—23. — Týž, Schlesische Burgen, Neue Funde von Freudenstein, tamt. 16 1936, 101—103.

[3] Tomáš Durdík, Nálezy z hradu Týřova I. Katalog starších sbírek, Zprávy Čs. společnosti archeologické při Čs. akademii věd XVIII 1976, č. 3—6.

[4] Dagmar Šaurová, Hřeby z výzkumu zaniklých Konůvek, AR XXX 1978, 560—566.

[5] CDM VII, str. 202—203, č. 279.

[6] ZDO VII, 7.

[7] Podrobnější přehled historie lokality viz ve Zprávách VÚO 1970, č. 147, str. 3—4.

[8] O etapě 1968 srv. Boris Novotný, Nálezy ze zaniklého hradu Tepence (okr. Olomouc), PV 1968, 63—64.

[9] Polohopisný a výškopisný plán viz ve Zprávách VÚO 1972, č. 156, mezi str. 8—9 a v PV 1972, tab. 57.

[10] Šaurová, str. 564, obr. 2:1, 6.

[11] Huml, str. 106, tab. IV:14.

[12] Durdík, tab. XXV:2, XXXIII:2.

[13] Obvykle šest hřebů se vbíjí přes okrouhlý průvrt v obruči kolmo do loukotě. Přes název „klinec" je to spíše válcový hřeb, který však nelze označovat jako kolářský (Klíma, str. 142.)

[14] Durdík, tab. LVIV:9.

[15] Šaurová, str. 561, 562, obr. 1:1, 2, 3, 7.

[16] Durdík, tab. XXXIII:3.

[17] Šaurová, str. 562, obr. 2:2, 3:2, 3.

[18] Durdík, tab. VIII:7, XXV:3, XXXIII:1, LXIV:4, 7.

[19] Typické je uštípnutí hrotu a zahnutí zbývajícího konce hřebu do nýtu a současně přitažení ke stěně kopyta (srv. Emanuel Král, Základy podkovářství, Praha 1950, str. 67).

[20] Klíma, obr. 2:8.

[21] Huml, str. 33, tab. V:20.

[22] Obdobné podkovářské hřeby vyráběli pro vlastní potřebu ručně kováři a podkováři ještě koncem 19. století (např. František Pelc, 1862—1939).

[23] Šaurová, str. 562, obr. 1:6.

[24] Durdík, tab. X:1.

[25] Viz též Václav Burian, Výzkum hradu Tepence (obec Jívová) roku 1970 (okr. Olomouc), PV 1970, tab. 47:3.

[26] Šaurová, str. 562, obr. 3:1.

[27] Klíma, str. 145, obr. 2:11.

[28] Šaurová, str. 562, obr. 1:4, 5.

[29] Burian, PV 1970, str. 65—68 (zvl. str. 66), tab. 46:2.

[30] Z kampaní 1962 a 1963 byly publikovány dílčí zprávy: Václav Burian, Nálezy ze středověkého objektu v Dolanech (výzkum 1962), Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 3, Olomouc 1964. — Nálezy z kartuzie a husitského opevnění v Dolanech (výzkum 1963), tamt. č. 6, Olomouc 1965.

[31] Stratigrafická situace je zpracována podle ročních etap v jednotlivých nálezových zprávách.

[32] Burian, Práce č. 3, str. 3, obr. 2:5.

[33] Durdík, tab. LXIV:8.

[34] Burian, Práce č. 3, str. 4, obr. 2:9.

[35] Tamt., str. 3, obr. 2:2.

[36] Šaurová, str. 561—562, obr. 1:1, 23.

[37] Burian, Práce č. 3, str. 3, obr. 2:3.

[38] Tamt., str. 3, obr. 2:1.

[39] Weinelt, FL 15 1935, 17n (zvl. str. 21, obr. str. 22). — Týž, FL 16 1936, 101.

[40] Tihelka, str. 12, tab. III:6, 7.

[41] Unger, str. 197, 198, obr. 3:11.

[42] Burian, Práce č. 3, str. 3, obr. 2:8.

[43] Tamt., str. 4, obr. 2:10.

[44] Tamt., č. 6, str. 3, obr. 2:27.

[45] Václav Burian, Kartouzka v Dolanech — moravský protějšek hradu Siónu, Střední Morava 1 1966, obr. na str. 9. — Týž, Kosterné doklady koně z lokality Kartouzka v Dolanech, Zprávy VÚO 1968, č. 140, obr. mezi str. 10—11.

[46] Šaurová, str. 564, obr. 2:3.

[47] Burian, Práce č. 6, str. 3, obr. 2:28.

[48] Tamt., str. 3, obr. 2:30.

[49] Tamt., č. 3, str. 3, obr. 2:40.

[50] Tamt., str. 3, obr. 2:6.

[51] Tamt., str. 3, obr. 2:7.

[52] Tamt., č. 6, str. 3, obr. 2:10.

[53] Viz např. popisy vazeb, které uvádí Mojmír Švábenský, Cerroniho sbírka, Inventáře a katalogy fondů Státního oblastního archívu v Brně č. 26, Brno 1973, str. 789.

Četnost a nálezové situace středověkých hřebů

1 — Hrad Tepenec u Jívové (okr. Olomouc)

Číslo typu	Typ	Palác	Parkán	Příkop, val	Plošina	Mimo areál	Celkem
1	Klínec pravý v horní části těla zploštělý	1	16	—	7	—	24
2	Klínec úzký	48	94	10	51	4	207
3	Hřeb válcovitý	—	3	—	—	1	4
4	Hřeb hraněný s lavičníkovou hlavicí	10	52	—	12	—	74
5	Hřeb svitkový	46	24	7	15	—	92
6	Hřeb křídlový malý	5	7	2	3	—	17
7	Hřeb křídlový střední	15	44	10	24	3	96
8	Hřeb křídlový velký	1	2	2	1	—	6
9	Hřeb kladivovitý zploštělý, podkovák	4	4	—	14	—	22
10	Hřeb kladivovitý úzký	—	18	—	2	—	20
11	Hřeb nálevkovitý	1	16	1	4	—	22
12	Hřeb hraněný s hraněnou hlavicí plochou	8	6	—	6	1	21
13	Hřeb hraněný s jehlancovitou hlavicí	—	—	—	—	1	1
14	Hřeb hraněný s nepravidelně kruhovou plochou hlavicí malý	3	4	1	5	—	13
15	Hřeb hraněný s nepravidelně kruhovou plochou hlavicí velký	—	—	—	1	—	1
16	Hřeb hraněný s kruhovou vypouklou hlavicí s válcovitě převislým okrajem	—	—	—	1	—	1
	Hřeby neurčené	1	6	—	3	1	11
		143	296	33	149	11	632

2 — Kartouza v Dolanech (okr. Olomouc)

Číslo typu	Typ	Mnišský domek A	Dtto, zahrádka	Dtto, vých. okolí	Mnišský domek C	Dtto, zahrádka	Chodba D	Kaple E	Dvorek za dtto	Kostel, chór otců F	Chodba G
1	Klínec zploštělý	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Klínec úzký větší	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Klínec úzký menší	2	1	1	—	—	2	—	8	1	—
4	Hřeb válcovitý v horní části těla hraněný	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Hřeb svitkový	17	58	—	—	2	7	2	5	—	6
6	Hřeb křídlový malý	7	15	1	1	6	101	109	959	17	181
7	Hřeb křídlový střední	132	48	1	4	5	35	10	68	10	26
8	Hřeb křídlový střední s dlátovitým hrotem	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
9	Hřeb křídlový velký	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Hřeb kladivovitý rovnostranný	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
11	Hřeb kladivovitý zploštělý podkovák	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
12	Hřeb kladivovitý úzký	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Hřeb nálevkovitý	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Hřeb hraněný s hraněnou hlavicí vypouklou	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Hřeb hraněný s jehlanovitou hlavicí	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Hřeb hraněný s nepravidelně kruhovou plochou hlavicí malý	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Hřeb hraněný s nepravidelnou kruhovou plochou hlavicí velký	2	—	1	—	—	2	1	—	—	4
18	Hřeb hraněný s nepravidelnou kruhovou vypouklou hlavicí	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Hřeb válcovitý s nepravidelnou kruhovou plochou hlavicí	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Hřeb válcovitý s kruhovou hlavicí vypouklou malý	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Hřeb s růžicovitou hlavicí	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
	Hřeby neurčené	13	28	—	1	9	26	2	124	7	17
		175	150	4	6	22	176	124	1164	35	237

Mnišský domek H	Dtto, zahrádka	Dtto, vých. okolí	Prevét I	Dtto, záp. okolí	Objekt J	Mnišský domek K	Dtto, zahrádka	Prevét L	Dtto, záp. okolí	Mnišský domek M/P	Dtto, zahrádka	Kaple N	Chodba O	Chodba Q	Místnost R	Hřbitov	Porůznu	Celkem
—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	17
—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	1	1	—	—	2	29	1	44
15	3	—	—	—	—	16	3	—	—	3	—	—	3	—	5	28	—	91
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
51	29	3	1	1	4	42	12	—	—	10	3	—	—	3	7	82	1	346
1476	318	16	20	28	10	606	134	—	—	739	33	29	10	40	16	740	5	5617
329	77	10	15	26	17	223	57	2	—	179	11	4	7	3	34	238	10	1581
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	4
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	3
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	6
1	2	—	—	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	38
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
2	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4	—	7
10	5	2	4	12	—	4	—	—	—	7	—	—	—	—	1	18	1	74
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	5
1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
183	59	—	3	27	11	97	37	8	2	45	11	2	3	4	33	178	2	932
2072	493	31	44	94	42	1046	243	10	2	985	60	37	23	50	99	1345	20	8789

SDĚLENÍ

● Doklad konstrukce střešní krytiny v Černovíře z roku 1679

Ve fondech B 11 Státního oblastního archívu v Brně, který obsahuje spisy agendy královského tribunálu (tzv. acta finita), je uložen mapový materiál vztahující se k vodním poměrům v okolí Černovíra. Jedna z rukopisných map z roku 1679[1] má schematicky znázorněn pohled na Černovír formou shluku jednotlivých chalup se sedlovými střechami, na nichž jsou pozoruhodné detaily: u štítů domů zřejmě se slaměnou krytinou a také uprostřed hřebenu jedné střechy je provedeno zpevnění zkříženými kůly, tzv. „koníky".[2] Tento způsob je na Hané dosti neobvyklý, alespoň J. Kšír se o něm nezmiňuje; dokládá ho pouze ve Stařechovicích na pohledové rekonstrukci O. Máčel.[3] Dosti výjimečný je patrně i doklad z Knínic u Blanska.[4] Z oblasti Slovácka uvádí základní Frolcova práce o lidové architektuře tento detail na mapě[5] forem lidového domu z přelomu 19. a 20. století u typu I/1 (nejjižněji položeného slováckého domu na soutoku Dyje a Moravy). Také uvádí stodolu krytou doškem v Březnici na Gottwaldovsku[6] a řadu ikonografických dokladů na obytném domu z Uherskohradišťska (Vápenice,[7] Lopeník,[8] Žitková,[9] Vyškovec[10]) a Hodonínska (Mikulčice,[11] Ratiškovice[12]). Tento drobný stavební detail je přirozeně rozšířen i v ostatních evropských zemích. Např. v severním pásu Polska[13] jsou tyto zkřížené kolíky nazývány „śparogi", kdežto při štítu jde o ploché desky zvané „wiatrownice", které nad průsečíkem kratších konců vybíhají v okrouhlý terčovitý „pazdúr". Týž detail má v Maďarsku sokázský dům,[14] s řadami „koníků" se setkáváme na hřebenech střech obytných stavení v Perkupě,[15] Szinu[16] a Paloczském muzeu v Balassagyarmatu.[17]

V. Burian

Poznámky:

[1] SOA Brno, fond B 11, č. 166.
[2] Tento termín uvádí Václav Frolec, Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku, Brno 1974, str. 54.
[3] Tamt., příloha mezi str. 100—101.
[4] Tamt., str. 97, obr. 37.
[5] Tamt., příloha mezi str. 290—291.
[6] Tamt., str. 263, obr. 236.
[7] Tamt., str. 14, obr. 3c.
[8] Tamt., str. 24, obr. 11b, c, str. 25, obr. 11d, e, f, str. 76, obr. 56.
[9] Tamt., str. 65, obr. 9, str. 71, obr. 30.
[10] Tamt., str. 78, obr. 68.
[11] Tamt., str. 51, obr. 28.
[12] Tamt., str. 64, obr. 6.
[13] Podle osobního sdělení dr. Henryky Wesełowske 9. října 1963.
[14] Vargha László, Die Baudenkmäler des ungarischen Volkes, Ethnographica II 1960, str. 167, obr. 80, 82.
[15] Tamt., str. 161, obr. 67.
[16] Tamt., str. 161, obr. 68.
[17] Tamt., str. 169, obr. 85.

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci č. 202. Vydalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, náměstí Republiky 5/6. Odpovědný redaktor Bohumil Šula. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, třída Lidových milicí 5, Olomouc.
Rukopis odevzdán do tisku 5. července 1979.
© Krajské vlastivědné muzeum Olomouc.
Reg. zn. RM 134

Vyobrazení na obálce:

1. Město Cuzco, rytina z Braun-Hohenbergerova spisu Civitates Orbis Terrarum.
4. Ex libris olomouckého kanovníka Mairswaldta z knihy L'Amérique angloise . . ., Amsterodam 1688. Státní vědecká knihovna Olomouc, sg. 19497. Snímky SVKOL.
   (O. Kašpar, Hispanika a amerikána ve Státní vědecké knihovně v Olomouci)
2. Pěvecko-čtenářský spolek „Vlastimil" v Hnojicích r. 1894 při příležitosti 30. výročí ustavující valné hromady.
   (P. Pospěch, Kulturní tradice Hnojic)
3. Černovír na rukopisné mapě z r. 1679. Státní oblastní archív Brno, fond B 11, č. 166.
   (V. Burian, Doklad konstrukce střešní krytiny v Černovíře z roku 1679)

OBSAH

ČLÁNKY: P. Marek, Olomoucký podíl na založení Wolkrova Prostějova, 1. — P. Pospěch: Kulturní tradice Hnojic, 4. — V. Gračka, Barevné vitráže v olomouckých domech, 8. — D. Zahradníčková, Třídně sociální aspekty v díle Karla staršího ze Žerotína, 14. — O. Kašpar, Hispanika a amerikána ve Státní vědecké knihovně v Olomouci, 17. — V. Burian, Rozbor nálezů hřebů z hradu Tepence u Jívové a kartouzy v Dolanech (1340—1425), 21. — SDĚLENÍ: V. Burian, Doklad konstrukce střešní krytiny v Černovíře z roku 1679, 32.